

Vilniaus universitetas
Teisės fakultetas
Viešosios teisės katedra

Eimantės Šaltupytės
V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

KORUPCIJA, KAIP TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS PAŽEIDIMAS

Vadovas: Doc. dr. Vygantė Milašiūtė
Recenzentas: Doc. dr. Indrė Isokaitė-Valužė

Vilnius
2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. KORUPCIJOS SAMPRATA	5
2. KORUPCIJOS IR ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ RYŠYS	10
2.1. Žmogaus teisių ir laisvių samprata.....	15
2.2. Korupcijos, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo, problematika.....	18
3. KOVOS SU KORUPCIJA, KAIP TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS PAŽEIDIMU, MECHANIZMAI.....	20
3.1. Jungtinių Tautų konvencijoje prieš korupciją numatyto reguliavimo problematika.....	25
3.2. Valstybės pareigos kovoje su korupcija, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimu	29
IŠVADOS.....	32
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	34
SANTRAUKA	41
SUMMARY	42

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Korupcija yra viena nacionalinių grėsmių valstybei ir vienas pavojingiausių socialinių reiškinių, keliantis grėsmę žmogaus teisėms, demokratijai ir teisinei valstybei¹. Korupcija gali iškreipti socialinį teisingumą bei sąžiningą konkurenciją, prisidėti prie ekonomikos smukimo, kelti pavojų valstybės stabilumui ir visuomenės moralei bendrai, todėl yra aktualus, analizės ir įsitraukimo reikalaujantis reiškinys. Požiūris į korupciją ar korupcinio pobūdžio veikas per žmogaus teisių teisės pažeidimų prizmę yra novatoriškas. Tokios vertinimo analizės galime aptikti tik tarptautinėje literatūroje, nacionalinėse publikacijose tokio požiūrio kampo apraiškų rasti sunku. Žmogaus teisių perspektyva paremtas požiūris priešpastato tarptautinius žmogaus teisių teisės įsipareigojimus antikorupcinės kovos epicentre, taip suteikiant gilesnės analizės vertinimo galimybę ir paskatą atrasti ryšį tarp žmogaus teisių teisės pažeidimų ir korupcijos ar korupcinio pobūdžio veikų, atveriant šio reiškinio kompleksiškesnio įvertinimo galimybę nei yra įprasta teisės doktrinoje. Darbe yra atskleidžiamos šiuolaikinės žmogaus teisių teisės kategorijos santykiyje ne tik su tinkamo valstybės valdymo gairėmis, bet ir apžvelgiant šiuolaikinę žmogaus teisių teisę antikorupcinės politikos akivaizdoje. Korupcijos ar korupcinių veikų neigiamo poveikio žmogaus teisių teisei konstatavimas reikalauja visapusiško naujoviško požiūrio kampo tiek į žmogaus teisių įstatymus, konvencijas ar deklaracijas, tiek į kovos su korupcija tarptautinius dokumentus, kurie aiškiai ir tiesiogiai neapima žmogaus teisių teisės apsaugos mechanizmų.

Darbo tikslas. Šio darbo pagrindinis keliamas tikslas yra atskleisti korupcijos ir žmogaus teisių sampratas, jų tarpusavio santykį ir ryškiausius probleminius aspektus, įvertinti, kokiais atvejais korupciją galime laikyti žmogaus teisių teisės pažeidimu bei nustatyti žmogaus teisių standarto, santykiyje su korupcija, pažeidimo konstatavimo būdus, pasekmes ir problemines konstatavimo vietas. Šiam darbo tikslui yra keliami šie **uždaviniai:**

- 1) Atskleisti korupcijos sampratą nacionalinių ir tarptautinių teisės šaltinių kontekste;
- 2) Atrasti ryšį tarp korupcijos ir tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimų;
- 3) Kompleksiškai išanalizuoti kovos su korupcija, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo, būdus ir priemones.

¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2015, Nr. XII-1537.

Darbo objektas. Darbe yra nagrinėjamas žmogaus teisių ir korupcijos sampratų ir jų tarpusavio ryšio, žmogaus teisių ir korupcijos reiškinių persipynimo ir sąveikos atspindėjimas tiek individualiai, tiek kompleksiskai mokslinėje literatūroje bei nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Darbo objektu yra ryšys tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų, korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų papildomumas, abipusis šių reiškinių priklausomumas bei su tokio ryšio identifikacija susijęs probleminis vertinimas.

Tyrimo metodai. Pagrindiniai baigiamajame rašto darbe naudoti metodai buvo šie: Sisteminis – pasirinktas nustatyti dokumentų (Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją, Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, ir kt.) turinio ir prasmės normų ryšius, įsigilinti į korupcijos ir žmogaus teisės sampratos esmę, svarbą ir tarpusavio santykį; Loginis – šis metodas pasitelktas, siekiant tinkamai argumentuoti korupcijos, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo, vertinimą; Kritikos metodas – pasirinktas norint išanalizuoti galiojančio teisinio vertinimo atitikimus ir netobulumus, lyginant su šio laikmečio žmogaus teisių apsaugos standartais ir poreikiais; Lyginamosios analizės metodas – pasitelktas, siekiant išsamiai išanalizuoti ir palyginti skirtingų autorių ar autorių grupių mokslinius darbus, sugretinti ar išskirti įvairių nacionalinių bei tarptautinių teisės šaltinių objektus, atskleidžiant šių šaltinių vienodumą ar skirtingumą bei išskiriant jų ypatumus.

Darbo originalumas. Mano baigiamojo darbo originalumas pasireiškia per šio naujo, korupciją ir žmogaus teisių teisės pažeidimus susiejancio, požiūrio kampo atradimą ir atskleidimą. Pasirinktas tiek regioninių, tiek globalių tarptautinių sutarčių (konvencijų, deklaracijų, paktų) aprašinėjimas, kaip atspirties taškas. Probleminių, diskutuotinių korupcijos ir žmogaus teisių teisės sąlyčio taškų paieška, korupcijos ar korupcinio pobūdžio veikų, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo, analizė veda prie originaliesnio baigiamojo darbo rezultato.

Svarbiausi šaltiniai. Baigiamajame rašto darbe yra remiamasi nacionaliniais teisiniais – norminiais teisės aktais – bei programiniais dokumentais, apibrėžiančiais korupcijos ar korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas bei jas reglamentuojančiais. Baigiamojo rašto darbe yra remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymu bei Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu. Pagrindiniai tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktai yra Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, Tarptautinis

pilietinių ir politinių teisių paktas, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, ir kiti. Baigiamajame rašto darbe yra remiamasi mokslininkų A. Raudonienės, I. Carr, D. Kaufmann, A. Peters, M. Murray, A. Spalding, B. Abugna Gebeye ir kitų straipsniais, moksliniai vadovėliais ir monografijomis, taip pat įvairiais interaktyviais šaltiniais.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios – tiriamosios dalys ir išvados, o darbo pabaigoje pateikiamas šaltinių sąrašas, darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmojoje rašto darbo dalyje „Korupcijos samprata“ yra pateikiami korupcijos ar korupcinio pobūdžio veikų apibrėžimai, įtvirtinti nacionaliniuose ir tarptautiniuose šaltiniuose, atskleidžiama korupcijos samprata. Šioje darbo dalyje taip pat yra aprašomos, įvertinamos aktualiausios korupcijos formos bei korupcijos klasifikacijos.

Antrojoje darbo dalyje yra atskleidžiama tarptautinė žmogaus teisių samprata, egzistuojančios aktualiausios žmogaus teisių teisės klasifikacijos ir formos. Šioje dalyje yra atskleidžiamas santykis tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų, išryškintas bei apžvelgiamas korupcijos, kaip tarptautinio žmogaus teisių teisės pažeidimo, vertinimo aktualumas bei problematika.

Trečioje darbo dalyje yra apžvelgiami pagrindiniai kovos su korupcija stebėjimo, vertinimo ir priežiūros mechanizmai. Šioje dalyje yra išsamiai apžvelgiamas Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją turninys, pagrindinės veikimo sritys bei tikslai ir šiame dokumente įtvirtintų nuostatų pritaikomumas, siekiant atrasti korupcijos sąsają su žmogaus teisių teisės pažeidimais. Šioje dalyje taip pat yra apžvelgiamos valstybės atsakomybės ribos kovos su korupcija, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimu, kontekste.

1. KORUPCIJOS SAMPRATA

Terminas „korupcija“ yra kilęs iš lotyniško žodžio *Corruptio*, kuris reiškia „gadinimą“, „papirkimą“, „moralinį sugedimą“². Toks žodžio korupcija kilmės nustatymas apibrėžia korupciją gana siaurai, su nuoroda daugiausia į kyšininkavimą, kaip geriausiai žinomą korupcijos formą. „Tarptautiniame žodžių žodyne“ korupcija yra apibrėžiama panašiai – kaip pareigybinių teisių panaudojimas pasipelnymo tikslais, pareigūno ar politinio veikėjo papirkimas³. Nors nėra vieno universalaus korupcijos apibrėžimo – jis gali įvairiai varijuoti, priklausomai nuo autoriaus ir konteksto⁴ – korupcija savo priežastimis ir pasekmėmis yra plataus ir kompleksinio pobūdžio⁵, todėl reikalaujanti išsamesnės analizės.

Korupciją dėl šio socialinio reiškinių komplikuotumo apibrėžti nėra lengva. Nagrinėjant Lietuvos Respublikos teisiniuose dokumentuose pateikiamus korupcijos apibrėžimus, reikšminga paminėti Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymą, kuriame yra pateiktas korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos apibrėžimas. Pagal šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalį, korupcinio pobūdžio nusikalstama veika yra suprantama kaip kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą⁶. Paminėtina, kad šiame įstatyme yra pateiktas tik korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos, bet ne korupcijos, pasižyminčios reiškinių kompleksiskumu, apibrėžimas. Taigi šiame įstatyme pateikta

² Prieiga per internetą: <<https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/K/korupcija>>.” [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.].

³ Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <<https://tzz.lt/k/korupcija/>>.” [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.].

⁴ ADUGNA GEBEYE, B. Corruption and Human Rights. Exploring the Relationships. [Interaktyvus]. Jigjiga University, 2012. [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.du.edu/korbel/hrhw/workingpapers/2012/70-gebeye-2012.pdf>>.”

⁵ Transparency International. Corruption and Human Rights. Making the Connection. 2009. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b6540f0b64974000b10/humanrights-corruption.pdf>>.”

⁶ Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 57-2297.

sąvoka nėra pakankama norint iš esmės apibrėžti korupciją ir suvokti šios sąvokos prasmę. Lietuvos Respublikos Nacionalinės kovos su korupcija programos pirmame skyriuje korupcija yra apibrėžiama kaip piktnaudžiavimas įgaliojimais tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuje, siekiant asmeninės naudos⁷. Šioje programoje yra įtvirtinta, kad korupcija joje yra įtvirtinta taip, kaip ir Europos Komisijos 2011 m. birželio 6 d. komunikate Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Kova su korupcija Europos Sąjungoje“, kuriame vartojama Jungtinių Tautų vykdomoje Pasaulinėje kovos su korupcija programoje patvirtinta plati korupcijos apibrėžtis – piktnaudžiavimas įgaliojimais siekiant asmeninės naudos – kuri apima korupciją tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose⁸. Kaip matome, įvertindami Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme ir Lietuvos Respublikos Nacionalinėje kovos su korupcija programoje pateiktus apibrėžimus, vien Lietuvos Respublikos teisiniuose ir programiniuose dokumentuose pateikta korupcijos apibrėžtis nėra vienalytė ir skiriasi savo apimtimi bei turiniu.

Kita išskylanti problema, siekiant apibrėžti korupciją tarptautinės teisės kontekste, yra nevientiso korupcijos vertinimo egzistavimas, kadangi dideliame kiekyje kovos su korupcija šaltinių yra nurodomas neišsamus veikų, patenkančių į korupcijos apibrėžimą, sąrašas⁹. Pasak V. Justickio, korupcijos reiškiniai yra tokie sudėtingi, jų formos atskirose šalyse yra tokios įvairios, kad po ilgų bandymų surasti visoms šalims vienodą apibrėžimą buvo suabejota, ar tai įmanoma apskritai.¹⁰ Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją korupcija yra apibrėžiama kaip tiesioginis ar netiesioginis siūlymas, pažadas ar naudos gavimas bet kokio nepagrįsto atlygio ar jos prašymas kitų asmenų atžvilgiu, valstybės pareigūno naudai atliekant tam tikrus veiksmus ar susilaikant nuo jų vykdant savo darbinės funkcijas¹¹, o 2011 m. Europos Komisijos komunikatas dėl kovos su korupcija Europos Sąjungoje korupciją apibrėžia plačiau – kaip piktnaudžiavimą įgaliojimais siekiant naudos¹². Detalų korupcijos apibrėžimą yra pasiūlę ir Lietuvos teisės instituto

⁷ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2015, Nr. XII-1537.

⁸ Europos Komisijos 2011 m. birželio 6 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Kova su korupcija Europos Sąjungoje“. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2011237%202011%20INIT>>.“

⁹ CARR, I. Fighting Corruption Through Regional and International Conventions: A Satisfactory Solution. European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice. 2007, p. 121-153.

¹⁰ JUSTICKIS, V. Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 344-345.

¹¹ Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹² Europos Komisijos 2011 m. birželio 6 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Kova su korupcija Europos Sąjungoje“. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2011237%202011%20INIT>>.“

mokslininkai, kurie korupciją apibrėžė kaip bet kokį asmenų, dirbančių valstybinėje tarnyboje (valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų, valstybės tarnautojų ir kitų jam prilygintų asmenų) arba privačiame sektoriuje, elgesį, neatitinkantį jiems suteiktų įgaliojimų, teisės aktuose ar įmonių vidaus taisyklėse nustatytų elgesio standartų, siekiant naudoti sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant valstybės ar atskirų fizinių arba juridinių asmenų interesams¹³. Kadangi korupcijos vertinimas priklauso ir kinta nuo visuomenės, kurioje ji vyrauja, tinkamas jos vertinimas reikalauja ir multidisciplininio požiūrio, pradedant teise, politologija ir baigiant ekonomika¹⁴. Kiekvienas iš šių mokslų korupciją suvokia skirtingai, todėl ir yra tiek unikalių, nevienodų korupcijos apibrėžimų ir korupcijos reiškinio vertinimų.

Korupcijos formos, įvairių korupcijos reiškinio tyrinėtojų taip pat yra skirstomos skirtingai. Kartais jos tapatinamos su korupcijos rūšimis. A. Raudonienės nuomone, korupcijos forma arba kategorija – tai pavidas, kurį šis reiškinys įgauna dėl neteisėtos asmens veikos, siekiant asmeninės naudos¹⁵. Kitaip tariant, korupcijos formą galėtume laikyti korupcinių veikų išraišką praktikoje. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 225 – 229 straipsniuose yra nustatytos konkrečios korupcijos formos: kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, piktnaudžiavimas, neteisėtas teisių į daiktą įregistravimas ir tarnybos pareigų neatlikimas¹⁶. Pasak V. Gavelio, korupcijos klasifikavimui literatūroje skiriama gana nedaug dėmesio. Pasigendama kriterijų aiškumo, pagrindimo, loginės sekos, teisinių, ekonominių, etinių aspektų atskyrimo¹⁷. Tokį klasifikacijos kriterijų aiškumo stygių galėtume paaiškinti korupcinių santykių kompleksiskumu, įvairove ir jų nuolatine kaita.

Visgi, siekiant nuodugniau ištirti korupciją kaip reiškinį ir geriau atskleisti korupcinių santykių turinį, yra pravartu išskirti bent keletą egzistuojančių korupcijos klasifikacijų. Viena labiau paplitusių ir geriausiai žinomų korupcijos klasifikacijų yra jos skirstymas į didžiąją (politinę, sistemine) ir mažąją (smulkią) korupcijas. Didžioji (politinė, sistemine) korupcija įprastai apibrėžia aukščiausių valstybės pareigūnų, valstybės vadovų, ministrų, korupciją ir paprastai yra sietina su dideliais neteisėtų pinigų kiekiais¹⁸. Mažąją

¹³ Prieiga per internetą: <<http://avv.stt.lt/VADOVAS/4-Korupcijos-samprata>>.“ [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]

¹⁴ WOUTERS, J., RYNGAERT, C., CLOOTS, S. The international legal framework against corruption, achievements and challenges. 2013. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/2971/2c8d0e24de6aa1d36c984f32979fb61e3cfa.pdf?_ga=2.126949454.275523681.1586540543-562576898.1586540543>.”

¹⁵ RAUDONIENĖ, A. Korupcijos kategorijų analizė. Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33), p. 82.

¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

¹⁷ GAVELIS, V. Korupcijos klasifikacija ekonominių santykių kontekste. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Vilnius, 2010, p. 52.

¹⁸ Anti-Corruption Resource Centre. Corruption Glossary. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.org/glossary/term/corruption>>.“

arba smulkiaja korupcija, skirtingai, yra laikomos tos korupcinės veikos, formos, su kuriomis žmonės susiduria kasdieniniame gyvenime, kontaktuodami su valstybės pareigūnais ar naudodamieji viešosiomis paslaugomis, pavyzdžiui, duodant kyšį su tikslu gauti tapatybės korteles, siekiant būti priimtiems į atitinkamas ugdymo įstaigas ir kita¹⁹. Ši korupcijos forma įprastai yra paplitusi tarp žemesnes pajamas gaunančių pareigūnų ar valdininkų, siekiančių neteisėtos asmeninės naudos. Kitas paminėtinas korupcijos klasifikavimas yra jos skirstymas pagal korupcijos subjektų priimamus valdinius sprendimus. A Rudonienė, analizuodama funkcinio pasidalijimo, priimant sprendimus valstybiniame, privačiame sektoriuose ir politikoje, paremtą korupciją, išskiria šešias kategorijas²⁰:

1. *Viešojo sektoriaus korupcija*. Tai pareigūnų ir valstybės tarnautojų sritį apimanti korupcija, kai valstybės tarnautojai savo (tarp)žinybiniuose reikaluose operuoja savanaudiškais santykių mainais. Nesąžiningiems santykių mainams rutuliojantis sprendimų priėmimo procese, mokėjimai yra panašesni į nepiniginės naudos ar paslaugų gavimą, grindžiamą gerų tarpusavio santykių siekiu, taip pateisinant abejotinų sprendimų priėmimą.
2. *Viešojo / privačiojo sektoriaus korupcija*. Tai dažniausia korupcijos forma, pasireiškianti privataus asmens ar ūkio subjekto papirkimu. Paprasčiausia jos forma yra kyšis, kuris asmens yra siūlomas esant paslaugos, kuri jam nepriklauso, poreikiui arba norint gauti paslaugą greičiau negu yra įprasta. Tokių individualių administracinės korupcijos atvejų gali atsirasti bet kurioje įstaigoje, net jei ji labai gerai valdoma. Tai dar vadinama aktyviaja korupcija.
3. *Viešojo sektoriaus / politinė korupcija*. Viešojo sektoriaus / politinės korupcijos kategorija susijusi su valstybės tarnautojų ir politikų tarpusavio santykiais. Šie korupciniai mainai grindžiami asmeninio pobūdžio grįžtamojo ryšio paslaugomis, kai už atitinkamą „teisingą“ elgesį yra užsitikrinama parama. Taip prekyba įtaka ir neteisėti mokėjimai tampa sprendimų priėmimo pagrindu.
4. *Privačiojo sektoriaus korupcija*. Ši kategorija pasižymi ūkio subjektų tarpusavio sutarčių sąlygų aptarimu, kai derybininkas reikalauja neteisėto užmokesčio mainais už reikalingą užsakymą. Pavyzdžiui, bendrovės ūkio dalies viršininkas gali būti papirktas, kad leistų grobstyti bendrovės turtą, o

¹⁹ Anti-Corruption Resource Centre. Corruption Glossary. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.org/glossary/term/corruption>>.“

²⁰ RAUDONIENĖ, A. Korupcijos kategorijų analizė. Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33), p. 82.

savo ruožtu ta bendrovė, įtardama kažką netinkama kitos atžvilgiu, gali pareikalauti savo dalies už suklastotas sąskaitas – faktūras ar informacijos neviešinimą. Taigi korupcija pamažu plinta, atveddama iki korumpuotos rinkos ir susilpnėjusios verslo etikos.

5. *Privačiojo sektoriaus / politinė korupcija.* Pasireiškia politiniams veikėjams palaikant korupcinius santykius su verslininkais ne tik dėl asmeninės naudos, bet ir siekiant paremti savo politinės partijos interesus. Taip pat ši kategorija apima rinkėjų papirkimo praktiką, kai politiniai veikėjai skatina norimą balsavimo modelį, bei viešųjų ir privačiųjų interesų sumaišymo praktikas.
6. *Politikų korupcija.* Šiai kategorijai būdingas kompromisų darymas politikų ar politinių partijų tarpusavio sprendimų priėmimo procese. Tai gali pasireikšti per tiesos nuslėpimą, viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktą ar nepotizmą.²¹

Vienas žinomiausių amerikietiškos linijos politologų, korupcijos tyrinėtojas A.J. Heidenheimeris per visuomenės ir elito nuomonių sąveikos prizmę išskiria tokias korupcijos rūšis – juodąją, pilkąją ir baltąją korupcijas. Juodąja korupcija autorius laiko tokius veiksmus, kuriuos tiek elito, tiek visuomenės dauguma sutartinai pasmerktų ir priskirtų korupcinėms veikoms. Pilkąja korupcija autorius apibūdina tokius veiksmus, kuriuos dalis visuomenės, dažniausiai elitas, laikytų baustinais, bet bendros visuomenės nuostatos tuo klausimu liktų ambivalentiškos. Baltosios korupcijos apibrėžimas reikštų, jog tiek daugumos elito, tiek daugumos likusios visuomenės dalies vienokios korupcinės veikos būtų toleruotinos, energingai už tokias korupcijos apraiškas nebūtų skatinama bausti.²² Matome, jog korupcijos apibrėžimai ir korupcijos reiškinio vertinimai yra nevienalyčiai, kintantys nuo konteksto ir pasirenkamo norimo požiūrio kampo. Pastebime, jog korupcija bendrąja nuomone laikoma veika, kenkianti viešajam interesui, nors reiškinio tyrinėjimo nuodugnumas, priklausomai nuo skirtingų šaltinių, varijuoja. Pasitelkiant korupcijos klasifikacijų gausa ir skirtingumu, tampančiais įtankiu įvertinti korupcijos reiškinį įvairiapusiškiau, atskleidėme korupcinių santykių turinį ne tik teisiškai, bet ir platesnio – ne teisinio – vertinimo kontekste.

²¹ RAUDONIENĖ, A. Korupcijos kategorijų analizė. *Jurisprudencija*. 2003, Nr. 41 (33), p. 83-87.

²² JOHNSTON, M., HEIDENHEIMER, A., J. *Political Corruption. Concepts and Contexts*. 2001, p. 33.

2. KORUPCIJOS IR ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ RYŠYS

Atsižvelgiant į pirmoje rašto darbo dalyje atliktą tiek nacionalinių, tiek tarptautinių dokumentų analizę, teigtina, kad kovos su korupcija siekis yra ne tik užtikrinti tinkamą valstybės valdymą, bet kartu netiesiogiai skatinti apsaugą ir žmogaus teisių srityje. Teisinis korupcijos kaip reiškinių vertinimas nesiekia identifikuoti, kokį poveikį korupcija turi politiškai, psichologiškai, asmenų raidai ar, pavyzdžiui, kokią žalą korupciją gali padaryti ekonomikai. Visgi yra siekiama betarpiškai atrasti teisinį ryšį tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų ir tų pažeidimų daromo neigiamo poveikio asmenims naudotis savo teisėmis bei laisvėmis.

Ryšys tarp korupcijos apraiškų ir žmogaus teisių teisės pažeidimų kartais yra aiškiai matomas, o kartais ne toks akivaizdus. Žmogaus teisių ir korupcijos susiejimo ištakos matomos ir Prancūzijos 1789 m. rugpjūčio 26 d. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje, kurioje teigiama, kad: „žmogaus teisių nežinojimas, užmaršumas ar panieka yra vienintelės viešųjų nesėkmių ir vyriausybių korupcijos priežastys“²³. Tai įrodo, kad net 18 amžiaus pabaigoje žmogaus teisių pažeidimai buvo suvokiami kaip galintys paveikti bendrą valstybės gerovę ir galintys sukurti tinkamą terpę korupcijai veistis. Puikūs šiuolaikiniai žmogaus teisių teisės pažeidimo pavyzdžiai yra teisėjo papirkimas, neteisėtas kišimasis į teisminį procesą, taip neužtikrinant teisingo bylos nagrinėjimo, balsų pirkimas, pakertantis vientisą politinę sistemą, teisę dalyvauti politiniame gyvenime. Korupcija taip pat mažina visuomenės pasitikėjimą valstybe bei skatina nepasitikėjimo kultūrą apskritai, nes mažesnis pasitikėjimo valstybinėmis institucijomis lygis yra tiesioginė didesnio korupcijos leistinumą išvada²⁴. Plačiąja prasme korupcija trukdo nacionaliniam kultūriniam, socialiniam, politiniam, teisiniu vystymuisi, taip puoselėjant nebaudžiamumo kultūrą. Kai kuriais atvejais tiesiogiai žmogaus teisės nėra pažeidžiamos, bet netiesiogiai jos yra paveikiamos atitinkamų korupcinių veikų, pavyzdžiui, paperkant pareigūnus, valstybės tarnautojus ir tokiu būdu atsirandant terpei netinkamai panaudoti valstybės lėšas, neužtikrinti tinkamo paslaugų teikimo. Iš tiesų antikorporciniai tyrimai ir baudžiamasis persekiojimas, kai jie atliekami nesivadovaujant žmogaus teisių standartais, gali prieštarauti pagrindinėms žmogaus teisėms, pavyzdžiui, teisei į privatumą ir kita. Tačiau akivaizdu, kad ten, kur korupcija yra smarkiai paplitusi sistemos dalis, žmogaus teisės užtikrinti, gerbti ir apsaugoti yra labai sudėtinga – korupcija ir iš to plaukiantys

²³ Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, 1789. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/12/zmogaus-teises.pdf>>.“

²⁴ CATTERBERG, G., MORENO, A. The Individual Bases of Political Trust: Trends in New and Established Democracies. *International Journal of Public Opinion Research*, 2005, 18(1), p. 42- 43.

žmogaus teisių teisės pažeidimai ne visada yra suvokiami lygiagrečiai. Vis dėlto, kai kuriose šalyse gali būti apibrėžti ir nustatyti kovos su korupcija mechanizmai, bet žmogaus teisių padėtis šalyje gali būti prasta. Puikus to pavyzdys būtų Nigerijos Federacinė Respublika, turinti platų spektrą kovos su korupcija teisinių instrumentų, bet kartu nesugebanti užtikrinti atitinkamo žmogaus teisių standarto šalyje. 1999 m. Nigerijos Konstitucijos 15 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad valstybė turėtų panaikinti korupcinę praktiką ir piktnaudžiavimą tarnyba²⁵, penkto Nigerijos Konstitucijos priedo pirmoje dalyje taip apt yra apibrėžti valstybės tarnautojų elgesio principai bei normos tiek federaliniu, tiek valstijų lygmeniu²⁶. Iš valstybės tarnautojų yra reikalaujama veikti sistemos, apibrėžiančios leistiną elgesį, ribose, grasinant griežtomis sankcijomis už taisyklių nesilaikymą²⁷. Tačiau remiantis tarptautinės nevyriausybinės žmogaus teisių organizacijos – „Human Rights Watch“ 2019 m. ataskaita, 2018 m. šalyje buvo nužudyti mažiausiai keturi šimtai penki vaikai, pagrobti buvo mažiausiai šimtas penki ir mirtini išpuoliai prieš civilius žmones buvo tęsiami ištisus metus, įskaitant savižudžių sprogdimus ir pagrobimus²⁸. Taigi nors galėtume rasti sąlyčio taškų tarp korupcijos dydžio ir egzistuojančios žmogaus teisių padėties šalyje, priemonių į kovą su korupcija sutelkimas visgi nėra žmogaus teisių apsaugos ir tinkamo žmogaus teisių standarto užtikrinimo garantas.

Teigtina, kad efektyviausias sprendimas būtų tinkamo balanso tarp žmogaus teisių apsaugos ir kovos su korupcija radimas, šių tikslų siekiant paraleliai, taip papildant tiek vieną, tiek kitą sritis. Šį proporcingumo siekį dalinai būtų galima įžvelgti Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės Civilinės teisės konvencijoje dėl korupcijos, kurios preambuleje yra teigiama, kad: „korupcija kelia didelę grėsmę teisinės valstybės principams, demokratijai ir žmogaus teisėms, sąžiningumui ir socialiniam teisingumui, trukdo ekonomikos plėtrai ir kelia pavojų tinkamam ir sąžiningam rinkos ekonomikos veikimui“²⁹. Šioje konvencijoje, kurios pagrindinis objektas yra kova su korupcija, o ne tiesioginė žmogaus teisių apsauga, nuoroda į žmogaus teisės nėra pamirštama ar sąmoningai jos neatsisakyta. Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos taip pat yra vartojamas identiškas teiginys kaip ir Civilinės teisės konvencijoje dėl korupcijos – jog korupcija: „kelia grėsmę

²⁵ Constitution of the Federal Republic of Nigeria, 1999. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<http://www.nigeria-law.org/ConstitutionOfTheFederalRepublicOfNigeria.htm>>.”

²⁶ Constitution of the Federal Republic of Nigeria, 1999. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<http://www.nigeria-law.org/ConstitutionOfTheFederalRepublicOfNigeria.htm>>.”

²⁷ ANAEDOZIE, F. A Critical Analysis of Grand Corruption with Reference to International Human Rights and International Criminal Law: The Case of Nigeria. Doctoral thesis, 2017. doi:10.21427/D7V983, p. 70.

²⁸ Humans Rights Watch. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nigeria-0>>.”

²⁹ Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5733.

įstatymų viršenybei, demokratijai ir žmogaus teisėms (...), sąžiningumui ir socialiniam teisingumui“³⁰. Artimesnis ryšys tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų galėtų būti išvelgiamas pasiremiant Tarptautiniu ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu, įvertinant jame įtvirtintų socialinių teisių pažeidžiamumą korupcijos akivaizdoje, bei Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu. Pavyzdžiui, korupcijai veikiant socialinės pašalpos sritį, gyventojams gali padidėti rizika patekti į žemiau skurdo ribos gyvenančių asmenų grupę, korupcijai veikiant socialinių būstų dalybų procesą, gali didėti palankių gyvenimo sąlygų neturinčių ir socialiai neapsirūpinusių asmenų atskirtis visuomenėje. Pagal Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 straipsnio 1 dalį: „Valstybės, šio Pakto Šalys, pripažįsta kiekvieno teisę į pakankamą savo ir savo šeimos gyvenimo lygį, įskaitant teisę turėti pakankamai maisto, drabužių ir būstą, taip pat į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą.“³¹, taigi valstybė narė privalėtų imtis visų įmanomų priemonių šioje tarptautinėje sutartyje numatomiems rezultatams pasiekti, o nepakankama kova su korupcija ar korupcinėmis veikomis taptų įvardytų tikslų siekio kliūtimi. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnio 1 dalis taip pat įtvirtina, jog: „Valstybės, šio Pakto Šalys, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą“³², o egzistuojanti korupcija sveikatos sektoriuje neabejotinai turėtų neigiamos įtakos kiekvieno asmens teisei į aukščiausios kokybės sveikatos priežiūrą ir sveikatos sektoriaus išlaikomą standartą. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 13 straipsnyje pripažįstamai teisei į mokslą³³ korupcijos, lyg visapusiško asmenybės augimo trukdžio, akivaizdoje taip pat galėtų kilti grėsmė. Ryšys tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų taip pat išvelgtinas, remiantis Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu. Šis daugiašalis susitarimas, kuris buvo priimtas kartu su Tarptautiniu ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu³⁴, įtvirtina žmonių lygybę prieš įstatymus ir teisę būti nediskriminuojamam, naudojantis tiek dokumente įtvirtintomis teisėmis, tiek nacionalinėje teisėje savo jurisdikcijoje esantiems asmenims suteiktomis teisėmis, o šio dokumento 7 straipsnis, kuriame yra įtvirtinta, jog: „Niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“³⁵, yra vienas reikšmingiausių bei aiškiai apibrėžiantis

³⁰ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.

³¹ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

³² Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

³³ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

³⁴ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/zmogaus-teises/zmogaus-teisiu-konvencijos-ir-pranesimu-rengimas/jungtiniu-tautu-tarptautinis-pilietiniu-ir-politiniu-teisiu-paktas>>.”

³⁵ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

pagrindinį šios tarptautinės sutarties tikslą. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 4 straipsnio 2 dalyje taip pat įtvirtinta, jog nukrypti nuo 7 straipsnio neleidžiama jokiais aplinkybėmis³⁶, net susidarius nepaprastajai padėčiai³⁷. Išryškinus sąsajas tarp korupcijos ir Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte įtvirtintų teisių pažeidimų, reikėtų atskleisti ir Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakte įtvirtintoms teisėms kylančią grėsmę dėl korupcijos. Dokumento 7 straipsnio draudimo turinį papildančioje 10 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas reikalavimas, jog: „Su visais asmenimis, kuriems atimta laisvė, turi būti elgiamasi humaniškai ir gerbiant prigimtinių žmogaus asmenybės orumą.³⁸“, o įkalinimo įstaigose klestint korupcijai, kiltų grėsmė, jog būtų neužtikrinamos higienos ir sanitarijos sąlygos, pavyzdžiui, ventiliacija, šildymas ar natūralios šviesos trūkumas. Kitu praktikoje atsispindinčiu neigiamu korupcijos poveikiu žmogaus teisėms galėtų būti laikytinas dabartinis prekybos žmonėmis tinkas. Jei teigtume, jog egzistuojanti korupcija, nulemianti policijos, pasieniečių darbo kokybę, įgalina ir palengvina prekybą žmonėmis, korupcijos įtaka žmogaus teisių teisės pažeidimas galėtų būti įžvelgiama, remiantis Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 8 straipsnio 1 dalimi³⁹, nes: „Niekas negali būti laikomas vergijoje; visų formų vergija ir prekyba vergais yra draudžiama.“⁴⁰ Taigi, nors tarptautinėse ir jau aptartos regioninėse konvencijose tiesiogiai nėra įtvirtinta teisė būti apsaugotam nuo korupcijos tarp kitų jose minimų teisių ir laisvių, apsauga nuo korupcijos galėtų būti įžvelgiama netiesiogiai. Matome, kad tarptautinės kovos su korupcija konvencijos retai referuoja į žmogaus teises, o pagrindiniai žmogaus teisių apsaugą apimantys dokumentai tiesiogiai neaprepia korupcijos, kaip vieno žmogaus teisių pažeidimo būdų – paminėti pavyzdžiai yra daugiau išimties nei taisyklės. Žinoma, neteigiama, kad visos korupcinės veikos neišvengiamai neigiamai veikia žmogaus teisių padėtį ir lemia žmogaus teisių teisės pažeidimus, bet sąlytis neretai yra reikšmingas, norint tinkamai ir išsamiai įvertinti žmogaus teisių pažeidimų kompleksiskumą, savitumą ar net poveikį žmogiškajam orumui, taip pritaikant atitinkamus mechanizmus kovos su korupcija kelyje.

Paminėtina ir pagrindinės kovos su korupcija nevyriausybinių organizacijos – „Transparency International“ pozicija, kurios atstovai kartu su Tarptautine kovos su

³⁶ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

³⁷ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

³⁸ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

³⁹ PETERS, A. Corruption as a Violation of International Human rights. The European Journal Article of International Law, Vol 29. No 4.,2019, p. 1256.

⁴⁰ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

žmogaus teisėmis taryba⁴¹ 2009 m. leidinyje „Korupcija ir Žmogaus teisės: Užmezgant ryšį“ teigia, jog korupcijos ir žmogaus teisių pažeidimų susiejimas „gali priversti valstybę imtis prevencinių veiksnių arba atgrasyti korumpuotus pareigūnus nuo piktnaudžiavimo savo galiomis“⁴², vis dėlto yra aiškiai atsakyta korupciją įvardyti kaip tiesioginį žmogaus teisių teisės pažeidimą. Nors korupcijos ir žmogaus teisių susiejimas „gali kelti supratimą ir turėti atgrasantį poveikį“⁴³, korupcija yra įvardijama tik kaip priemonė pažeisti kitas teises. „Transparency International“ organizacija 2019 metais parengė Visuotinio Korupcijos Barometro ataskaitas, apimančias Vidurinius Rytus, Afrikos žemyną, Lotynų Ameriką ir Karibų valstybes. Apklausus daugiau kaip 47 tūkstančių Afrikos valstybių piliečių, paaiškėjo, jog daugiau nei ketvirtadalis asmenų, kurie naudojami viešosiomis paslaugomis, tokiomis kaip sveikatos priežiūra ir švietimas, per praėjusius metus bent kartą yra davę kyši. Tai apytiksliai būtų lygu 130 milijonui asmenų⁴⁴. Apklausus daugiau kaip 17 tūkstančių Lotynų Amerikos ir Karibų valstybių piliečių, paaiškėjo, jog daugiau kaip penktadalis asmenų, kurie naudojami viešosiomis paslaugomis, tokiomis kaip sveikatos priežiūra ar švietimas, per praėjusius metus bent kartą yra davę kyši⁴⁵. Apklausus daugiau nei 6,600 Vidurio Rytų ir Šiaurės Afrikos valstybių piliečių, taip pat vienas ir penkių asmenų prisipažino per praėjusius metus bent kartą davę kyši besinaudojant viešosiomis paslaugomis sveikatos priežiūros ir švietimo srityse⁴⁶. Tokie apklausų rodikliai tik dar kartą patvirtino korupcijos iššaknijimo į įvairias visuomenės mastus, korupcijos, kaip reiškinio, problemos apimtis ir ryšio tarp korupcijos ir žmogaus galimybių nevaržomai naudotis savo teisėmis bei laisvėmis egzistavimą.

⁴¹ Transparency International. Corruption and Human Rights. Making the Connection. 2009. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b6540f0b64974000b10/humanrights-corruption.pdf>.

⁴² Transparency International. Corruption and Human Rights. Making the Connection. 2009. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b6540f0b64974000b10/humanrights-corruption.pdf>.

⁴³ Transparency International. Corruption and Human Rights. Making the Connection. 2009. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b6540f0b64974000b10/humanrights-corruption.pdf>.

⁴⁴ Global corruption barometer Africa 2019. Citizens' views and experiences of corruption. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: https://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Publications%20conjointes/partenaires/ab_r7_global_corruption_barometer_report.pdf.

⁴⁵ Global corruption barometer Latin America & The Caribbean 2019. Citizens' views and experiences of corruption. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/files/content/pages/2019_GCB_LatinAmerica_Caribbean_Full_Report.pdf.

⁴⁶ Global corruption barometer Middle East & North Africa 2019. Citizens' views and experiences of corruption. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/files/content/pages/2019_gcb_mena_report_en.pdf.

2.1. Žmogaus teisių ir laisvių samprata

Žmogaus teisės yra universalios, nedalomos, tarpusavyje susijusios ir viena nuo kitos priklausomos. Bet kurio individo teisių pažeidimas yra tolygus to asmens nelaikymui žmogumi, o kovojant už žmogaus teises yra privalu gerbti visų asmenų žmogiškąjį orumą nepasirinktinai⁴⁷, taigi žmogaus teisės bendriausia prasme yra suprantamos kaip teisės, priklausančios kiekvienam asmeniui, nepriklausomai nuo nacionalinio teisinio reglamentavimo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime pažymėjo, jog „<...> teisės doktrinoje nėra suformuluotos prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių vieningos sąvokos. naujausių laikų humanistinės teorijos paprastai remiasi tuo, kad žmogus nuo pat gimimo turi nuo jo asmens neatskiriamas pamatines ir nekintamas teises bei laisves. Žmogaus prigimtis yra pirminis prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių šaltinis. <...> Tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje prigimtinių žmogaus teisės ir laisvės yra įtvirtinamos, nustatomi jų apsaugos standartai.“⁴⁸ Nors praktikoje, apibrėžiant sąvokas „teisė“ ir „laisvė“, įprastai sąvoka „laisvė“ reiškia galimybę laisvai veikti ar neveikti, o sąvoka „teisė“ – turėti užtikrintas atitinkamas teises, paminėtina, kad teisiniu požiūriu sąvokos „teisės“ ir „laisvės“ iš esmės yra tapačios. Tai – asmens subjektinės teisės, jo galimo elgesio matas⁴⁹. Pradedant nuo reikšmingiausių tarptautinių teisės šaltinių, paminėtina 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kuri laikytina pirmuoju tarptautiniu dokumentu, visuotinai pripažįstančiu, kad visi žmonės nuo gimimo yra turintys vienodas teises ir laisves. Šioje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje buvo įtvirtintos labai įvairios teisės, tiek pilietinės, politinės, ekonominės, socialinės, tiek kultūrinės teisės. Šis integracinis požiūris buvo grindžiamas nedalomumo principu – kad derinant skirtingas teises, jas būtų galima sėkmingai puoselėti ir kartu⁵⁰. Nuo šio tarptautinio dokumento priėmimo buvo plačiai pripažįstama, kad, siekiant geriau apsaugoti vienas žmogaus teises ir laisves, būtina kartu saugoti ir kitas⁵¹, reiškia – saugoti bendrai žmogaus teises kaip paketą, o ne pavieniui. Nuo tada, kai buvo priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, istorijoje atsirado daugybė naujai įtvirtintų žmogaus teisių. Pasak Jungtinių Tautų

⁴⁷ HANSUNGULE, M. ‘The Historical Development of International Human Rights’ in Azizur Rahman Chowdhury and MdJahid Hossain Bhuiyan. *An Introduction to International Human Rights Law* (p. 33; Joshua Castellino, ‘Civil and Political, Rights’ in Azizur Rahman Chowdhury and MdJahid Hossain Bhuiyan (eds) *An Introduction to International Human Rights Law* (Brill 2010) p. 63.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 metų lapkričio 20 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

⁴⁹ JOVAIŠAS, K., kiti. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis, Vilnius, 2000 m, p. 117.

⁵⁰ MURRAY, M., SPALDING, A. Freedom from Official Corruption as a Human Right. 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Murray-and-Spalding_v06.pdf>.”

⁵¹ MURRAY, M., SPALDING, A. Freedom from Official Corruption as a Human Right. 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Murray-and-Spalding_v06.pdf>.”

vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuro, visuotinės žmogaus teisės dažnai yra išreikštos ir užtikrintos įstatymais, sutartimis, paprotine tarptautine teise, bendraisiais principais ir kitais tarptautinės teisės šaltiniais⁵², o Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją galėtume laikyti teisių užtikrinimo atspirties tašku. Remiantis Karel Vasak žmogaus teisių kartų klasifikacija, pirmajai kartai priklausytų pilietinės ir politinės teisės, antrai kartai - ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, atsispindėjusios ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, o trečiajai kartai – solidarumo teisės, besiremiančios kolektyviniais asmenų veiksmais kartu su valstybės ir kitų politinių vienetų indėliu⁵³. Vis dėlto, nepaisant ilgos gyvavimo istorijos, negalėtume teigti, jog egzistuoja vienas visuotinai sutartas žmogaus teisių apibrėžimas. Be Visuotinės Žmogaus teisių deklaracijos prie pagrindinių, bendro pobūdžio žmogaus teises ir laisves įtvirtinančių, aktų galėtume priskirti Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, Europos socialinę chartiją bei jau aptartus Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą kartu su Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu.

Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kuri buvo priimta 1950 m. lapkričio 4 d. ir kuri įsigaliojo 1953 m. rugsėjo 3 dieną, buvo siekiama žmogaus teisių apsaugos lygio unifikavimo konvenciją ratifikavusiose valstybėse civilinės ir politinės teisės srityse. Kai kurios Lietuvos Respublikos Konstitucijos II skirsnyje reglamentuotos žmogaus teisės atpindi ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintą teisių liniją. Pavyzdžiui, Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnyje yra vartojamos identiškos formuluotės: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas⁵⁴“, tik Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje šią teisę įtvirtinant nuodugniau ir su minimomis iššimtimis. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje ir Papildomo protokolo 1 straipsnyje yra įtvirtintos teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei nuosavybės apsauga⁵⁵ – identiškų teisių apsauga yra numatyta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 – 23 straipsniuose⁵⁶, nors panašumų rastume ir daugiau. Šių

⁵² United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatAreHumanRights.aspx>>.“

⁵³ VASAK, K., Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. Human Rights Review, 2019, p. 2-3.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁵⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

pagrindinių Žmogaus teisės ir laisvės įtvirtinančių aktų nuostatų harmoninga santara yra lyg europinių vertybių, vieningumo, bendrumo išraiška. Paminėtina, jog galėtume rasti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų, netiesiogiai įpareigojančių tirti korupciją ar korupcinio pobūdžio veikas. Vienas tokių įpareigojimo pavyzdžių matomas byloje Rantsev prieš Kiprą ir Rusiją⁵⁷, kurioje buvo pasakyta, jog didžiausia atsakomybė už kovą su prekyba žmonėmis tenka valstybėms narėms. Sprendime Rantsev prieš Kiprą ir Rusiją buvo pateiktos aiškios žmogaus teisių srities gairės, o valstybės narės buvo nedviprasmiškai įpareigtos imtis reikiamų priemonių spręsti įvairius kovos su prekyba žmonėmis klausimus⁵⁸. Šioje byloje įtarimų dėl korupcijos neištyrimas buvo vienas iš argumentų Europos žmogaus teisių teismui darant išvadą, kad Kipras pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnį procedūriniu aspektu, tai yra – tinkamai neištyrus merginos mirties atvejo. Visgi, nors aptartuose aktuose yra įtvirtintos teisės ir laisvės, potencialiai galinčios būti pažeidžiamos korupcinių ar korupcinio pobūdžio veikų, nei Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje teisė į apsaugą nuo korupcijos ar korupcinio pobūdžio veikų tiesiogiai nėra įtvirtinta. Į Europos socialinės chartijos, kurią galėtume laikyti Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos papildymu, kadangi šia Europos Tarybos sutartimi skirtingai buvo įtvirtintos ekonominės, socialinės žmogaus teisės⁵⁹, turinį korupcija taip pat nepatenka.

Kitas paminėtinas tarptautinis dokumentas – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija – yra vienas esminių, Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsaugos kodifikavimo etapą žyminčių, dokumentų, kuris yra grindžiamas prieš tai aptartomis Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Europos socialinės chartijos ir kitų žmogaus teisių konvencijų nuostatomis, taip pat bendromis Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis⁶⁰. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau – Chartija) teisės ir laisvės garantuojamos kompleksiskai, plačia apimtimi. Chartija apima ne tik politines ar pilietines teises, bet ir ekonominių, socialinių bei kultūrinių teisių elementus. Chartijoje teisės yra sistemiškai sugrupuotos į septynias dalis: „Orumas“ (1 – 5 straipsniai),

⁵⁷ 2010 m. gegužės 10 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo galutinis sprendimas Rantsev prieš Kiprą ir Rusiją, ieškinys Nr. 25965/04.

⁵⁸ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012–2016 m., 2012. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0286:FIN:LT:HTML>>.“

⁵⁹ Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704.

⁶⁰ ŽALIMIENĖ – ŽALTAUSKAITĖ, S., kiti. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas supra ir nacionaliniu lygmenimis. Vilnius, 2019 [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2019/10/LExxx_2019_ES_pagrindiniu_tiesiu_chartijos.pdf>.”

„Laisvės“ (6 – 19 straipsniai), „Lygybė“ (20 – 20 straipsniai). 26), „Solidarumas“ (27 – 38 straipsniai), „Pilietinės teisės“ (39 – 46 straipsniai), „Teisingumas“ (47 – 50 straipsniai) ir „Chartijos aiškinimo ir taikymo bendrosios nuostatos“ (51 – 54 straipsniai). Šalia garantuojamų ekonominių ir socialinių teisių Chartijoje taip pat garantuojamos ir tokios laisvės, kaip minties, sąžinės ir religijos laisvė, įtvirtintos Chartijos 10 straipsnio 1 dalyje: „Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laikant pamaldas, mokant tikėjimo, jį praktikuojant ar atliekant apeigas.“⁶¹ Chartijoje įtvirtinta ir naujesnių, kituose tarptautiniuose dokumentuose iki tol negarantuotų, nuostatų, atskleidžiančių Chartijos novatoriškumą. Dokumento naujoviškumą puikiai atskleidžia įtvirtintas draudimas taikyti eugenikos metodus, ypač tuos, kuriais siekiama atlikti biologinę žmogaus atranką⁶², draudimas naudoti žmogaus kūną ir kūno dalis kaip pasipelnymo šaltinį⁶³, žmogaus reprodukcinio klonavimo uždraudimas⁶⁴, teisė į duomenų apsaugą⁶⁵, neįgaliųjų asmenų integravimo pripažinimas ir gerbimas⁶⁶, teisė į gerą administravimą⁶⁷. Kaip matome, žmogaus teisės turi plačias teisinę, politinę prasmes – vienpusiškai žmogaus teisių sąvokos apibrėžti neįmanoma, ir žmogaus teisių apsaugą garantuojančios nuostatos, priklausomai nuo tarptautinės konvencijos ar dokumento, nėra tapačios, o apimančios skirtingas žmogaus teisių teisės kategorijas.

2.2. Korupcijos, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo, problematika

Kaip aptarta pirmoje baigiamojo rašto darbo dalyje, žmogaus teisių įstatymai, konvencijos ar deklaracijos, neapima teisės būti laisvam nuo korupcijos, o kovos su korupcija tarptautiniai dokumentai aiškiai ir tiesiogiai neapima žmogaus teisių apsaugos mechanizmų⁶⁸. Į žmogaus teisių apsaugą nukreiptas požiūris įprastai vertina nuo žmogaus

⁶¹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶² Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶⁴ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶⁵ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶⁶ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶⁷ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”

⁶⁸ KAUFMANN, D. Human Rights. Governance and Development: An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.worldbank.org/devoutreach/october06/article.asp?id=382>>.”

teisių teisės pažeidimų nukentėjusios aukos ir valstybės, kaip pagrindinio žmogaus teisių sergėtojo, santykį, tačiau antikorupcinėmis priemonėmis papildomos teisės asmenims nėra suteikiamos. Veikiau šiomis priemonėmis yra siekiama užkirsti kelią korupcijai, susitelkiant į korupcijos prevencijos tikslą bei vystant tarptautinį bendradarbiavimą. Taip pat yra siekiama baudžiamumo už atitinkamas korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas ar tų nusikalstamų veikų kriminalizavimo, taigi akcentuojant kaltininko kaip asmens atsakomybę. Iškykla klausimas, ar yra prasminga korupciją susieti su žmogaus teisių teisės pažeidimais. Visgi toks, baudžiamąja teise pagrįstas požiūris, susikoncentruojant tik į baudžiamųjų sankcijų taikymą už konkrečią nusikalstamą veiką, nėra pakankamas, kovojant su daugialypiu korupcijos reiškiniu ir norint suvokti šio reiškinio kompleksiskumą. Taip pat paminėtina, jog nereikėtų pažangų požiūrį į korupciją per žmogaus teisių teisės pažeidimo prizmę laikyti keliančiu pavojų bet kokioms pastangoms kovoti su korupcija, taikant baudžiamąjį įstatymą⁶⁹, veikiau kaip tik kaip baudžiamąja teise pagrįsto požiūrio į korupciją papildymą. Požiūris į korupciją ir per žmogaus teisių teisės pažeidimo prizmę, tai yra, esant ne tik vienasluoksniams, bet ir daugialypiam požiūriui, tokiu būdu gali prisidėti siekiant minimalizuoti korupcinių nusižengimų riziką.

Vienas žmogaus teisių apsaugos objektų yra pažeidžiamų asmenų grupių teisės, taigi atitinkamas, su žmogaus teisių teise susietas požiūris, taip pat galėtų padėti nuodugniau ir išsamiau pažvelgti į korupcijos probleminius aspektus bei jos veikimo modelius, palengvinti besitęsiančią kovą su korupcija. Korupcijos susiejimas su žmogaus teisių teisės pažeidimais, tikėtina, veiktų visuomenės nuomonę apie šių pažeidimų svarbą ir poreikį juos efektyviau reguliuoti. Tiesioginio ryšio tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų įrodymas galėtų įtikinti ne tik visuomenę, bet ir kitus jos reikšmingus dalyvius – teisėjus, prokurorus, valstybės pareigūnus, parlamentarus – laikytis tvirtesnės pozicijos prieš korupciją, korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, taip paskatinant ir palengvinant atitingamų veiksmų ir sprendimų kovoje su korupcija priėmimą.⁷⁰ Be to, žmogaus teisių teisės perspektyvoje yra pabrėžiama valstybės atsakomybė, vadinasi atsiranda stipresnė paskata susitelkti į įsipareigojimų vykdymo pareigą.

Analizuojant korupcijos, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo, problematiką, yra paminėtini ir šie aspektai. Tarptautinis korupcijos reiškinio vertinimas

⁶⁹ Final report of the Human Rights Council Advisory Committee on the issue of the negative impact of corruption on the enjoyment of human rights, A, HRC, 28, 73. 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.refworld.org/docid/550fef884.html>>.“

⁷⁰ Transparency International. Corruption and Human Rights. Making the Connection. 2009. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b6540f0b64974000b10/humanrights-corruption.pdf>>.”

koncentruojasi į neteisėtą valstybės tarnautojų ar vadininkų veiką, kaip pagrindinę likusios pažeidžiamos visuomenės dalies nepriteklio ir išnaudojimo priežastį, bet korupcija nebūtinai yra siejama su žmogaus teisių teisės pažeidimais⁷¹. Į šį reiškinį galėtume pažvelgti ir iš kito požiūrio kampo. Pagal Jungtinių Tautų Konvenciją prieš korupciją, kuri išsamiau analizuojama trečioje baigiamoje rašto darbo dalyje, kyšio davėjai ir gavėjai yra laikomi vykdančiais atitinkamas nusikalstamas veikas. Visgi kai kuriose skurdžiose, žemo pragyvenimo lygio, šalyse smulkia korupciją vykdančius asmenis imti ir duoti kyšius paskatina žemos tų asmenų pajamos⁷², o ne pirminis polinkis į nusikalstamumą. Tai reiškia, kad asmenys kai kuriais atvejais gali vykdyti smulkia korupciją ne išskirtinai dėl esamo polinkio į nusikalstamumą, o veikiau dėl poreikio apsirūpinti būtinomis priemonėmis ir išgyventi. Šis požiūrio aspektas skatintų atsižvelgti į ne tokius akivaizdžius žmogaus teisių pažeidimus, gyvenimo kokybės lygį, taip galėdamas paskatinti diskusiją užtikrinti tokią teisinį režimą ir imtis tokių priemonių, kad pirmu numeriu būtų siekiama užtikrinti prigimtines tų asmenų teises, o ne pirmiausia būtų kovojama su tų teisių neužtikrinimo pasekme – korupcija. Pakeitus požiūrį šiuo kampu, korupcija gali būti įvertinama pažangiau – ir per žmogaus teisių teisės perspektyvą. Vis dėlto, net ir kruopščiai kataloguojant, įvardijant teises, kurias gali kompromituoti ir kompromituoja korupcija, požiūrio į korupciją per žmogaus teisių teisės perspektyvą pritaikymas, neįtvirtina laisvės nuo korupcijos kaip tarptautinių sutarčių garantuojamos teisės.

3. KOVOS SU KORUPCIJA, KAIP TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS PAŽEIDIMU, MECHANIZMAI

Akivaizdu, kad tinkamas valstybės valdymas nėra išvengiamas be skaidrumo ir atskaitingumo. Jei į šiuos elementus yra atsižvelgiama, valstybės sprendimų priėmimo procese lieka labai mažai vietos pažeidžiamų visuomenės grupių atskirčiai ir neatsižvelgimui į jų teisinę padėtį. Valstybė tokiu būdu gali pagrįsti savo tvirtą poziciją, jog kelių galios struktūrose esančių asmenų įgalinimas nėra galimas pažeidžiamų asmenų grupių teisių sąskaita. Nesant tinkamam valstybės valdymui, pažeidžiamoms asmenų grupėms nėra suteikiami pakankami gynybos mechanizmai, priemonės apsiginti jų teisių pažeidimo atvejais, pavyzdžiui, saviraiškos laisvės ir kitų asmenų pilietinių teisių

⁷¹ MURRAY, M., SPALDING, A. Freedom from Official Corruption as a Human Right. 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Murray-and-Spalding_v06.pdf>.”

⁷² Corruption as a Threat to Human Rights. A Proposal for Reform of the International Corruption Legal Regime. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22761/Finalxthesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.”

neužtikrinimo atvejais. Atitinkamo žmogaus teisių standarto įtvirtinimas gali užtikrinti visuomenės galios pusiausvyrą ir sukurti terpę sutramdyti korupcinių santykių klestėjimą ar bent sumažinti šių santykių mastą. Priešingai, neproporcinga kai kurių asmenų ar valstybės įtaka, kaip korupcijos reiškinių išraiška, yra atsakingų subjektų neatskaitingumo už neteisėtus veiksmus, korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų klestėjimo priežastis. Ryšys tarp pilietinių ir politinių teisių ribotumo ir korupcijos yra neišvengiamas ir, kadangi sėkmingas socialinės ir ekonominės plėtros politikos įgyvendinimas priklauso ir nuo pilietinių ir politinių teisių užtikrinimo kokybės, korupcija kartu tampa socialinių ir ekonominių teisių, kurios priklauso nuo vykdomos politikos, įgyvendinimo kliūtimi⁷³. Vis dėlto, nepaisant ryšio tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų egzistavimo, jokie žmogaus teisių įstatymai tiesiogiai neapima laisvės nuo korupcijos ir konvencijos prieš korupciją aiškiai neapima žmogaus teisių teisės apsaugos srities⁷⁴. Matome, kad korupcija, kaip tarpinė – jungiamoji grandis, nėra įtvirtinta žmogaus teisių konvencijose, deklaracijose ir kartais žmogaus teisių kontekste apskritai⁷⁵, nes pagal tarptautinę teisę korupcija šiandien nėra laikoma žmogaus teisių teisės pažeidimu⁷⁶. Nors galbūt šiai žmogaus teisių ir korupcijos atskirčiai galėtume rasti ir teisinių priežasčių⁷⁷, tokio požiūrio vyravimas daro didelę įtaką žmogaus teisių pažangos raidai ir jos perspektyvai, todėl, norint pagerinti žmogaus teisių standartų laikymąsi ir korupcijos kontrolę, būtina šių dviejų sričių tarpusavio integracija.

Svarbu korupcijos ir žmogaus teisių pažeidimo ryšį identifikuoti taip, kad atitinkamos institucijos galėtų tinkamai nukreipti savo resursus ir apginti asmenis nuo tokių pažeidimų vykdymo, neperžengdamos savo kompetencijos ribų ir veikdamos pagal savo įgaliojimus ir procedūras. Žmogaus teisių perspektyva taip pat galėtų tinkamai papildyti baudžiamųjų poveikio priemonių turinį ir jų taikymą praktikoje. Taigi korupcijos traktavimas per tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimo prizmę gali paskatinti išplėtoti žmogaus teisių apsaugos mechanizmus, kuriais gali būti pasitelkta ir kovos su korupcija

⁷³ KAUFMANN, D. Human Rights, Governance and Development. An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/humanrights.html>.“

⁷⁴ KAUFMANN, D. Human Rights, Governance and Development. An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/humanrights.html>.“

⁷⁵ KAUFMANN, D. Human Rights, Governance and Development. An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/humanrights.html>.“

⁷⁶ KAUFMANN, D. Human Rights, Governance and Development. An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/humanrights.html>.“

⁷⁷ KAUFMANN, D. Human Rights, Governance and Development. An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/humanrights.html>.“

kelyje. Atskiros laisvės nuo korupcijos įtvirtinimas gali prisidėti prie kitų žmogaus teisių apsaugos įgyvendinimo, kadangi neįmanoma įgyvendinti vieno žmogaus teisių be lygiagrečiai egzistuojančios asmenų apsaugos nuo korupcijos. Be to, korupcijos kaip atskirai apibrėžtos žmogaus teisių teisės pažeidimo įtvirtinimas yra reikšmingas tuo, kad tokiu įtvirtinimu yra siekiama ne tik užkirsti kelią piktnaudžiavimui viešąja padėtimi, taip žengiant žingsnį asmenų teisių apsaugos link, bet kartu yra prisidedama prie visapusiško kiekvieno individo tobulėjimo – tinkamų sąlygų asmenims išnaudoti savo galimybes bei potencialą, siekti tikslų ir klestėti, užtikrinimo.

Vieni tarptautinių kovos su korupcija stebėjimo ir vertinimo mechanizmų yra Europos Tarybos valstybių grupė prieš korupciją („GRECO“), Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos („EBPO“) ir Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją peržiūros mechanizmas⁷⁸. Šiais kovos su korupcija mechanizmais yra pasitelkiama siekiant įgyvendinti kovos su korupcija standartus. Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupė – „GRECO“, kurios nare Lietuva tapo 1999 m. gegužės 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus nutarimą Nr. 524 „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Valstybių prieš korupciją grupėje („GRECO“)⁷⁹, vykdo 49 valstybių narių atitiktis Europos Tarybos nustatytiems kovos su korupcija standartams priežiūrą⁸⁰. „GRECO“ tikslas – didinti jos narių gebėjimą kovoti su korupcija stebint, kaip jos įgyvendina Europos Tarybos kovos su korupcija standartus, atsižvelgiant į kintantį tarpusavio vertinimo procesą. „GRECO“ padeda nustatyti nacionalinių kovos su korupcija priemonių trūkumus, skatina imtis būtinų teisinių, institucinių ir praktinių reformų⁸¹. Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupė („GRECO“) stebi, kad Europos Tarybos priimtų antikorpucinių standartų būtų laikomasi⁸². Į šios Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės priežiūros lauką patenka⁸³ ir Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos (priimta 1999

⁷⁸ European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. Fighting Corruption in the EU. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0308:FIN:EN:PDF>>.“

⁷⁹ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.stt.lt/administracine-informacija/tarptautinis-bendradarbiavimas/tarptautines-organizacijos/4948>>.“

⁸⁰ Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/prokuraturos-aktualijos/valstybiu-pries-korupcija-grupe-greco-teigiama-ivertino-pokycius-prokuroru-korupcijos-prevenicijos-srityje/6584>>.“

⁸¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://tm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/tarptautbendrad/bendradarbiavimas-su-tarptautinemis-organizacijomis>>.“

⁸² Council of Europe. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco>>.“

⁸³ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui. Europos Sąjungos dalyvavimas Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO)

m. sausio 27 d.)⁸⁴ ir jos papildomas protokolas (priimtas 2003 m. gegužės 15 d.)⁸⁵, Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos (priimta 1999 m. lapkričio 4 d.)⁸⁶ ir Dvidešimt pagrindinių kovos su korupcija principų (Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija (97) 24)⁸⁷. Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija („EBPO“) – tai daugiašalis forumas, kuriame valstybių narių ekspertai diskutuoja, dalijasi patirtimi bei plėtoja naujas ekonominės bei socialinės politikos gaires. Organizacija siūlo savo nariams ir šalims partnerėms paramą, pagrįstą organizacijos vertybėmis, diegiant gerąsias pasaulines praktikas bei standartus viešosios politikos srityje. Šiuo metu „EBPO“ organizacijai priklauso 35 valstybės. Nuo 2018 m. liepos 5 d. Lietuva tapo pilnateise šios organizacijos nare⁸⁸. Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos („EBPO“) svarstomų klausimų spektras yra platus – makroekonomika, aplinkosauga, švietimas, mokslas, technologijos, inovacijos. Kitos tarptautinės ekonominės organizacijos ir finansinės institucijos vertina „EBPO“ ruošiamas tyrimais ir analizėmis pagrįstas studijas, apžvelgiančias konkrečių valstybių vykdomą politiką įvairiose srityse⁸⁹, įskaitant valstybėse taikomų kovos su korupcija priemonių apžvalgą, kuria remiantis pateiktas atitinkamas rekomendacijas ir ekspertinę paramą vėliau galima perkelti į praktinį gyvenimą, taip sustiprinant kovą su korupcija nacionaliniu lygmeniu, kaip vieną esminių priklausymo šiai organizacijai sąlygų. Viena reikšmingiausių reformų pagal „EBPO“ reikalavimus vyko ir kovos su korupcija, įskaitant užsienio pareigūnų papirkinėjimą⁹⁰, srityje. O Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją įgyvendinimo peržiūros ataskaitos pateikia nepriklausomą alternatyvą oficialiajai valstybės ataskaitai⁹¹, taip iš šalies įvertinant galimus Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją įgyvendinimo trūkumus bei

veikloje, 2012. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/ed6c0f24-8141-424e-aeae-85c66ef4d326>>.“

⁸⁴ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.

⁸⁵ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.

⁸⁶ Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5733.

⁸⁷ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui. Europos Sąjungos dalyvavimas Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) veikloje, 2012. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/ed6c0f24-8141-424e-aeae-85c66ef4d326>>.“

⁸⁸ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.stt.lt/administracine-informacija/tarptautinis-bendradarbiavimas/tarptautines-organizacijos/4948>>.“

⁸⁹ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 2 d.], prieiga per internetą: <<https://www.urm.lt/default/lt/ekonomine-diplomatija/lietuva-tarptautinese-ekonominese-organizacijose/ebpo>>.“

⁹⁰ Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/05/30/vz-paaiskina-kas-yra-ebpo-kurios-nare-tampa-lietuva>>.“ [žiūrėta 2020 m. kovo 3 d.].

⁹¹ Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją įgyvendinimo peržiūros paralelinė ataskaita: Lietuva. 2011. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/jt_konvencija_pries_korupcija_paraleline_ataskaita_final-1.pdf>.“

atkreipiant visuomenės ir ekspertų dėmesį į pagrindines teisinio reglamentavimo ir praktines problemas⁹².

Nors korupcijos mastai kiekvienoje valstybėje varijuoja, korupcija nepasirinktinai kenkia kiekvienai Europos Sąjungos valstybei narei atskirai ir Europos Sąjungai išvien. Pasitelkus minėtus tarptautinius kovos su korupcija mechanizmus, gali būti išvengiama pažeidimų domino efekto ir žmogaus teisių teisės srityje. Kadangi korupcija yra pajėgi padaryti finansinės žalos tiek sukeldama trikdžių sąžiningam vidaus rinkos veikimui, tiek mažindama investicijų lygį – žmogaus teisių padėtis neišvengiamai atsiduria pažeidžiamoje padėtyje. Korupcija tampa nepamatuojamos visuomenei daromos žalos priežastimi, kadangi į organizuotą nusikalstamumą linkusios grupės gali pasinaudoti korupcija vykdant ir kitas nusikalstamas veikas – narkotikų prekyba ar prekyba žmonėmis. Be to, korupcija gali sumažinti pasitikėjimą valstybinėmis institucijomis ir sukurti tinkamą terpę politiniam neatskaitingumui⁹³. Paminėtina, kad Europos Sąjungos lygmeniu kovos su korupcija teisinė sistema buvo papildomai išplėsta priėmus teisės aktus dėl korupcijos privačiame sektoriuje⁹⁴ ir Europos bendrijai prisijungus prie Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją⁹⁵, kuri yra aptariame kitame baigiamojo rašto darbo punkte, o kovos su korupcija stebėjimo ir vertinimo mechanizmai prisideda prie korupcijos, kaip sunkiai sutramdomo reiškinio, kontrolės ir šio reiškinio prevencijos, kartu nuosekliai gerinant ir žmogaus teisių padėtį į šių mechanizmų apžvalgos ir veikimo sritį patenkančiose vastybėse.

⁹² Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją įgyvendinimo peržiūros paralelinė ataskaita: Lietuva. 2011. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/jt_konvencija_pries_korupcija_paraleline_ataskaita_final-1.pdf>.“

⁹³ Europos Komisijos 2011 m. birželio 6 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Kova su korupcija Europos Sąjungoje“. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2011237%202011%20INIT>>.“

⁹⁴ 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/4a61aa68-e9b3-4134-8325-53d46fd10848/language-lt>>.“

⁹⁵ 2008 m. rugsėjo 25 d. Tarybos sprendimas dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją sudarymo Europos Bendrijos vardu (2008/801/eb). [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008D0801>>.“

3.1. Jungtinių Tautų konvencijoje prieš korupciją numatyto reguliavimo problematika

Vienas reikšmingiausių tarptautinių kovos su korupcija šaltinių yra Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Šią tarptautinę sutartį, kuri buvo priimta 2003 m., yra ratifikavusios 172 šalys. Toks platus ši tarptautinį dokumentą ratifikavusių valstybių skaičius indikuoja, jog tiek šalių bent formaliai kovą su korupciją laiko svarbiu tikslu ir yra tuo suinteresuotos. Taip pat tai galėtume laikyti logiška globalizacijos pasekmė, kadangi dažnu atveju didieji korupcijos atvejai yra tarpvalstybiniai⁹⁶. Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją korupcija yra traktuojama kaip daugialypis reiškinys, atsiradęs ir besitęsiantis dėl silpnos valdymo sistemos, dėl netinkamo institucijų darbo ir jų sąveikos.⁹⁷ Pagal Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 5 straipsnio 1 dalį: „Kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, pagal pagrindinius savo teisinės sistemos principus parengia ir įgyvendina arba vykdo veiksmingą, koordinuotą antikorpucinę politiką, kuri skatina visuomenės dalyvavimą ir atspindi teisinės valstybės, tinkamo valstybės reikalų tvarkymo ir valstybės turto valdymo, sąžiningumo, skaidrumo ir atskaitingumo principus.“⁹⁸ Šiame straipsnyje atsispindi orientacija į sisteminių valstybių darbą kovos su korupcija kelyje užuot vykdžius pavienį sprendimų priėmimą nekoordinuotai. Šioje 5 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama vientisos viešosios politikos įtaka, siekiant kovos su korupcija efektyvumo ir strateginio požiūrio. Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 5 straipsnis akcentuoja antikorpucijos siekį ne tik kaip savaiminį, bet ir kartu siekiant suteikti reikšmingą vaidmenį sąžiningumo, skaidrumo ir atskaitingumo principų įgyvendinimui viešajame valdyme kaip platesnio poveikio ir didesnės įtakos prevenciją korupcijai⁹⁹.

Nors už Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją įtvirtintus pažeidimus galima sulaukti atitinkamos teisinės atsakomybės, vienas esminių Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją įtvirtintų tikslų yra ir prevencinis požiūris. Tai atsispindi visame Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją antrame skyriuje¹⁰⁰. Praktinės

⁹⁶ PETERS, A. Corruption and Human Rights. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2635443>.”

⁹⁷ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145., HUSSMANN, K Anti-Corruption policy making in practice. What can be learned for the implementation of Article 5 of UNCAC Bergen, 2007. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.u4.no/publications/anti-corruption-policy-making-in-practice-what-can-be-learned-for-implementing-article-5-of-uncac>>.”

⁹⁸ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145

⁹⁹ HUSSMANN, K. Anti-Corruption policy making in practice. What can be learned for the implementation of Article 5 of UNCAC Bergen, 2007. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.u4.no/publications/anti-corruption-policy-making-in-practice-what-can-be-learned-for-implementing-article-5-of-uncac>>.”

¹⁰⁰ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią korupcijai, yra nukreiptos tiek į viešąjį, tiek į privatų sektorius¹⁰¹. Tai galime įžvelgti įvertinadami nuostatas, įpareigojančias imtis priemonių stiprinti teisėjų sąžiningumą¹⁰², taip užkertant kelią galimai teisėjų korupcijai. Prevencinis požiūris taip pat matomas per įtvirtintą teisėsaugos institucijų ir atitinkamų privačių subjektų bendradarbiavimo skatinimą¹⁰³. Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 6 straipsnyje yra įtvirtinta kiekvienos Konvencijos Šalies pareiga vykdyti korupcijos prevenciją, vykdant atitinkamą antikorupcinę politiką, prižiūrint bei koordinuojant jos vykdymo užtikrinimą, kartu kaupiant ir skleidžiant informaciją apie korupcijos prevenciją¹⁰⁴. Nors nemažas dėmesys yra skiriamas valstybės tarnautojų ir kitų nerenkamų valstybės pareigūnų skaidrumo ir veiksmingumo principais paremtam priėmimui į pareigas, išlaikymui jose bei mokymui apie reikalavimus¹⁰⁵, keliamus korupcijai ypač pažeidžiamoms pareigybėms, visgi prevencinis tikslas matomas ne tik per valstybės tarnautojų atitinkamo elgesio standartų nustatymą, bet kartu ir per skatinimą imtis reikiamų priemonių pavieniams asmenims ir nevalstybinio sektoriaus grupėms, tokioms kaip pilietinė visuomenė, nevyriausybinės organizacijos ir bendruomeninės organizacijos, per skatinimą aktyviai dalyvauti korupcijos prevencijoje bei kovoti su ja ir didinti visuomenės informuotumą apie korupcijos egzistavimą, jos priežastis ir pavojingumą bei keliamą grėsmę¹⁰⁶ – tai yra, atkreipiant ir visuomenės dėmesį į korupciją ir kovos su ja priemones ir prasmę.

Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją didelis dėmesys yra skiriamas ir tarptautiniam bendradarbiavimui, kuris yra įtvirtintas Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 4 skyriuje¹⁰⁷. Pavyzdžiui, 43 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog: „Konvencijos Šalys svarsto galimybę teikti viena kitai pagalbą atliekant tyrimą ir nagrinėjant civilines ir administracines su korupcija susijusias bylas.“¹⁰⁸ Konvencijos šalys taip pat yra įpareigosotos teikti tarpusavio teisinę pagalbą, įskaitant prevenciją, tyrimų vykdymą ir pažeidėjų patraukimą baudžiamajon atsakomybėn, o tai atsispindi Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 46 straipsnio 1 dalyje: „Konvencijos Šalys teikia viena kitai kiek įmanoma didesnę tarpusavio teisinę pagalbą, atlikdamos tyrimą, baudžiamąjį persekiojimą ir teisminį nagrinėjimą dėl nusikaltimų, kuriems taikoma ši Konvencija“¹⁰⁹. Valstybės taip pat yra

¹⁰¹ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰² Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰³ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰⁴ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰⁶ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰⁷ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰⁸ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹⁰⁹ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

įpareigos suteikti teisinę pagalbą perduodant įrodymus, informaciją ar ją keičiantis, siekiant ją panaudoti teisme, taip pat siekiant išduoti pažeidėjus bendradarbiaujant tam tikroms institucijoms¹¹⁰, ir kita. Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 3 skyriuje atsiskleidžia, kad konvencija taip pat reikalauja, jog valstybės įvairias, šiame skyriuje apibrėžtas veikas, laikytų baudžiamuoju nusikaltimu, jeigu tos veikos iki šiol pagal vidaus įstatymus nebuvo laikomos nusikalstama veika¹¹¹. Iš kiekvienos valstybės, Konvencijos Šalies, kai kuriais atvejais reikalaujama priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad šiame skyriuje įtvirtinti tyčiniai veiksmai būtų laikomi baudžiamuoju nusikaltimu¹¹². Kitais atvejais valstybės yra reikalaujama imtis priemonių, kad atitinkamos veikos, pavyzdžiui, tyčinis tiesioginis ar netiesioginis užsienio valstybės pareigūno ar viešosios tarptautinės organizacijos pareigūno prašymas arba gavimas bet kokio nepagrįsto atlygio, skirto jam pačiam ar kitam asmeniui ar subjektui už jo veikimą arba neveikimą vykdant savo oficialias pareigas¹¹³, būtų laikomos baudžiamuoju nusikaltimu.

Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją yra laikoma novatoriška, kadangi ji yra platesnio masto ir apimanti daugiau nusikalstamų veikų nei ankstesni tarptautiniai susitarimai.¹¹⁴ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją buvo kriminalizuotos ne tik pagrindinės korupcijos formos, tokios kaip kyšininkavimas, prekyba poveikiu ar turto iššvaistymas¹¹⁵, bet ir nagrinėjamos nusikaltimos veikos, nukreiptos į tiesioginį ar netiesioginį korupcijos rėmimą, įskaitant nusikalstamu būdu įgytų pinigų plovimą¹¹⁶, nusikalstama veika įgyto turto nuslėpimą¹¹⁷ ar kliudymą vykdyti teisingumą¹¹⁸. Kai kurios iš veikų, kurios pagal Jungtinių Tautų Konvenciją prieš korupciją turi būti pripažįstamos nusikalstamomis, yra susijusios ir su korupcija privačiame sektoriuje, jo probleminėmis sritimis, pavyzdžiui, kyšininkavimu privačiame sektoriuje¹¹⁹ ar turto iššvaistymu privačiame sektoriuje¹²⁰. Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją 51 straipsnyje yra įtvirtinta, kad: “Turto sugražinimas pagal šį skyrių yra vienas iš pagrindinių šios Konvencijos principų¹²¹.” Ši nuostata yra ypač aktuali besivystančioms valstybėms su

¹¹⁰ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹¹ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹² Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹³ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹⁴ Corruption as a Threat to Human Rights. A Proposal for Reform of the International Corruption Legal Regime, 2008. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.duo.uio.no/handle/10852/22761>>.”

¹¹⁵ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹⁶ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹⁷ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹⁸ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹¹⁹ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹²⁰ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹²¹ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

aukštu korupcijos lygiu valstybės ir visuomenės sąžiningumo užtikrinimo ir rehabilitacijos tikslais. Dokumente taip pat daromos nuorodos į įvairias atkiras žmogaus teises ir pabrėžiama antikorpinių poveikio priemonių įtaka kitoms teisėms¹²². Visgi Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją yra vengiama beatodairiškai susieti korupciją su žmogaus teisių teisės pažeidimais, kaip korupcijos išdava. Panaši teiginių linija matoma ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Konvencijoje dėl kovos su užsienio valstybės pareigūnų kyšininkavimu atliekant tarptautinius verslo sandorius¹²³, kuri yra skirta korupcijai, nukreiptai į viešojo sektoriaus pareigūnus, bei Konvencijoje dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių pareigūnais, parengtai vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsnio 2 dalies c punktu. Konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius, kuri yra laikytina bene labiausiai specializuota tarptautine sutartimi kovos su korupcija srityje, nes yra skirta išimtinai kovai su užsienio pareigūnų papirkimu tarptautiniuose verslo sandoriuose, reikalauja, kad nacionalinėje teisėje būtų nustatyta atsakomybė fiziniams ir juridiniams asmenims už kitos valstybės pareigūnų papirkimą sudarant tarptautinius verslo sandorius. Be to, ji įpareigoja šalį už šią nusikalstamą veiką bausti veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis baudžiamosiomis sankcijomis¹²⁴. Tokių įpareigojimų įtvirtinimą galėtume laikyti kovos su korupcija priartiniu prie civilinės teisės reguliavimo srities, civilinių santykių apsaugos svarbos pripažinimu, taip efektyvinant ir kovą su korupcija. Taip pat verta išskirti, jog Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją ir Konvencijoje dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių pareigūnais, korupcija yra suprantama kaip priemonė, būdas pažeisti atitinkamas asmenų teises, o ne kaip tiesioginis pažeidimas, įtvirtintas tekste. Akcentuotina, jog laisvė nuo korupcijos jokiuose tarptautinės teisės susitarimuose nėra įtvirtinta kaip esminė teisė, patenkanti į žmogaus teisių teisės ribas. Iš to kyla atitinkamas teisinis vakuumas, apribojantis korupcijos susiejimą su žmogaus teisių teisės pažeidimais ir taip suvaržantis galimybę pasinaudoti taip reikalingais gynybos mechanizmais.

¹²² Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.

¹²³ Konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius. Teisės aktų registras, 2017, Nr. 11183.

¹²⁴ LIMANTĖ, A., LIMANTAS, M. Užsienio pareigūno samprata EBPO konvencijoje dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu tarptautiniuose verslo sandoriuose. Teisė. 2017, Nr. 104, p. 129.

3.2. Valstybės pareigos kovoje su korupcija, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimu

Nors negalima teigti, kad valstybė (jos institucijos, pareigūnai) niekada nepažeidžia žmogaus teisių, tačiau būtent valstybė garantuoja ir gina žmogaus teises, jai tenka didžiausia atsakomybė už žmogaus teisių apsaugą bei reikiamų sąlygų joms įgyvendinti sukūrimą¹²⁵. Valstybės pareigas žmogaus teisių gynimo kontekste galėtume išskirti į tris lygmenis: pareigą gerbti žmogaus teises ir laisves, pareigą apsaugoti žmogaus teises ir laisves ir įsipareigojimų vykdymo pareigą¹²⁶. Pareiga gerbti įpareigoja valstybę bausti už atitinkamas korupcines veikas, taip užtikrinant, kad asmeniui nebūtų trukdoma bei nebūtų apribota galimybė naudotis jam suteiktomis teisėmis bei laisvėmis, kuriomis korupcijos akivaizdoje iškiltų grėsmė. Pareiga apsaugoti įpareigoja valstybę imtis priemonių, kad už trukdymą, apribojimą asmeniui naudotis jam suteiktomis teisėmis bei laisvėmis būtų sulaukta teisinės atsakomybės, o asmenims taip pat būtų suteikta teisė naudotis teismine gynyba jų teisių pažeidimo atveju. Įsipareigojimų vykdymo pareiga įpareigotą valstybę imtis pozityvių priemonių, kuriomis būtų užtikrinama galimybė asmeniui naudotis jam suteiktomis teisėmis bei laisvėmis.

Pagal pagrindinio Jungtinių Tautų teisminio organo – Tarptautinio Teisingumo Teismo – Statuto 38 straipsnio 1 dalį yra keturi tarptautinės teisės šaltiniai, iš kurių kyla tarptautinės teisės įsipareigojimai teismams, įpareigotiems pagal tarptautinę teisę spręsti jiems perduotus ginčus:

- a) *tarptautinės konvencijos*, tiek bendros, tiek specialios, nustatančios taisykles, kurias konkrečiai pripažįsta ginčijančios valstybės;
- b) *tarptautinis paprotys* kaip visuotinės praktikos, pripažintos įstatymų norma, įrodymas;
- c) *bendrieji teisės principai*, pripažinti civilizuotų tautų;
- d) *teismų sprendimai* ir įvairių tautų aukščiausios kvalifikacijos mokslininkų *doktrina*, kaip papildoma priemonė apibrėžti ir nustatyti teisės normas, laikantis 59 straipsnyje nurodytos išlygos.¹²⁷

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas “dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

¹²⁶ PRASAD, D., EECKELOO, L. Corruption and Human Rights. 2019. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Corruption_and_HR.pdf>.”

¹²⁷ Statute of the International Court of Justice. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf>.”

Kadangi žmogaus teisių ir laisvių apsaugą užtikrinančių tarptautinių sutarčių ir tarptautinių dokumentų, skirtų kovai su korupcija ar korupcinėmis veikomis, vienas tiesioginių ar netiesioginių tikslų yra žmogaus teisių apsauga, objektyvus sutarčių aiškinimas taip pat yra būtinas norint šį tikslą pasiekti. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 31 – 33 straipsniuose yra įtvirtintos sutarčių aiškinimo taisyklės, kaip bendra aiškinimo taisyklė, jog sutartis yra aiškinama laikantis geros valios principų, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą bei jos tikslą¹²⁸. Pagal Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 32 straipsnio 2 dalį į sutartį įeina ir jos preambulė bei priedai, kartu su susijusiais susitarimais, sudarytais tarp visų tos sutarties šalių dėl jos sudarymo, bei visais dokumentais, kuriuos pasirašė viena ar kelios tos sutarties šalys dėl jos sudarymo ir kuriuos kitos tos sutarties šalys priėmė kaip su sutartimi susijusius dokumentus¹²⁹. Taip pat, aiškinant sutartį ar jos kontekstą gali būti naudojamos papildomos sutarties aiškinimo priemonės, įskaitant rengiant sutartį atliktą darbą ir sutarties sudarymo aplinkybes¹³⁰, taigi sutarčių nuostatos ir sąvokos turi būti aiškios ir nedviprasmiškos, o aiškinant tarptautines sutartis, kaip žmogaus teisių teisės standarto išlaikymo garantą, reikia vadovautis objektyviais teksto vertinimo kriterijais.

Norint įvertinti valstybės atsakomybę už korupcijos, kaip tarptautinė žmogaus teisių teisės, pažeidimus, reikalinga atitinkama nuoroda į konkretų žmogaus teisių teisės pažeidimą. Tarptautinės teisės normos, reglamentuojančios valstybių atsakomybės sritį, yra kodifikuotos 2001 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekte. Pagrindinės šio dokumento nuostatos grindžiamos valstybių bei tarptautinėje teisminėje praktikoje išplėtotais valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus principais¹³¹. Remiantis Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto 4 straipsnio 1 dalimi, bet kurio valstybės valdymo organo veikla, remiantis tarptautine teise, yra laikoma tos valstybės atsakomybe, nepriklausomai nuo to, ar valstybės valdymo organas įgyvendina įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ar teisminę valdžias ir nepriklausomai nuo to, kokias funkcijas jis atlieka ar kokia jo struktūra ir teritorialumas¹³². Valstybės valdymas apima bet kurį asmenį ar subjektą, kuris turi tokį

¹²⁸ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.

¹²⁹ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.

¹³⁰ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.

¹³¹ ŽALIMAS, D. SSRS okupacijos žalos atlyginimo įstatymas tarptautinės teisės normų kontekste. Jurisprudencija. 2006, Nr. 10 (88), p. 22.

¹³² Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>.“

statusą pagal valstybės vidaus įstatymus¹³³. Nors privataus subjekto veiksmai nepatektų į valstybės atsakomybės ribas, gali susidaryti aplinkybės, jog privatų subjektą ir valstybę sieja glaudūs faktiniai ryšiai. Remiantis šio tarptautinio dokumento 8 straipsniu, asmens ar asmenų grupės elgesys, remiantis tarptautine teise, vis tik patektų į valstybės atsakomybės ribas tokiu atveju, jei asmuo ar asmenų grupė faktiškai veiktų tos valstybės nurodymais arba tie veiksmai būtų valstybės kontroliuojami¹³⁴. Tai apimtų, pavyzdžiui, asmenis ar privačių asmenų grupes, kurie, nors ir nėra specialiai įpareigoti veikti valstybės ir nepriklauso jos policijai ar ginkluotosioms pajėgoms, yra įdarbinami kaip pagalbininkai arba yra siunčiami „savanoriais“ į kaimynines šalis, arba asmenis, kuriems nurodoma atlikti tam tikras misijas užsienyje¹³⁵. Pabrėžtina, kad norint įvertinti, ar atitinkami privačių subjektų veiksmai buvo atlikti netiesiogiai vykdant valstybės nurodymus, svarbu atskirti, ar neteisėti veiksmai buvo atliekami griežtai savarankiškai, ar visgi yra patenkantys į valstybės nurodymų ribas. Taip pat paminėtina, kad nėra reikšmingas faktas, ar žmogaus teisių teisės buvo pažeista tyčia – kaltė nėra būtina valstybės atsakomybės sąlyga – žmogaus teisių bei laisvių apsauga yra patenkanti į pozityvių valstybės pareigų ribas. Visgi, kaip atskleista pirmoje bei antroje darbo dalyse, asmeniui norint pareikšti ieškinį prieš valstybę, yra būtina nuoroda į konkretų žmogaus teisių teisės pažeidimą, korupcija, kaip reiškinys, nėra pakankamas asmeniui siekiant apginti savo teises bei laisves teisme.

¹³³ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>.“

¹³⁴ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>.“

¹³⁵ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>.“

IŠVADOS

1. Korupcijos apibrėžimas tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose šaltiniuose yra einantis lygiagrečiai – akcentuojama žala, daroma viešajam interesui. Lietuvos Respublikos teisiniuose ir programiniuose dokumentuose pateikiami korupcijos ar korupcinio pobūdžio veikų apibrėžimai yra išsamūs, bet ne identiški – apimantys dažniausiai pasitaikančias korupcijos formas, kaip kyšininkavimą, prekybą poveikiu ir papirkimą, bet nebūtinai vieningai aprėpiantys korupciją tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuose, su akcentu į asmeninės naudos siekį. Tarptautinės teisės dokumentuose korupcija yra apibrėžiama plačiau, veikiau išryškinant piktnaudžiavimo, įgaliojimų viršijimo faktą, o ne išsamiai įvardijant konkrečias korupcines veikas, kurios yra laikomos neteisėtomis ir už kurias yra baudžiama. Pagrindinėms korupcijos klasifikacijoms būdingas trilypis požiūris: kiekybinių kriterijų vertinimas, korupcijos skirstymas pagal subjektų priimamus sprendimus bei visuomenės tolerancijos kaita, priklausomai nuo korupcijos ar atitinkamų korupcinių veikų intensyvumo ir masto.
2. Esminė žmogaus teisių teisės idėja yra visapusiškas bei nuoseklus kiekvieno asmens teisių bei laisvių gerbimas ir siekis garantuoti tarptautiniuose žmogaus teisių teisės dokumentuose įtvirtintų pilietinių, politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių bei laisvių apsaugą. Didžiausias tiek tarptautinių žmogaus teisių teisės, tiek tarptautinių kovos su korupcija dokumentų veiksmingumas pasiekiamas tarptautiniams žmogaus teisių teisės šaltiniams atspindint asmenų apsaugą nuo korupcijos, o tarptautiniams kovos su korupcija šaltiniams išreiškiant ir žmogaus teisių teisės apsaugos idėjas, kurios šiandien atspindi tik per netiesioginį poreikį tirti įtarimus dėl korupcijos, kaip galinčius paveikti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje numatytas teises. Ryšio ir abipusio priklausomumo, papildomumo atskleidimas tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų yra būtinas, siekiant antikorpucinių sprendimų įgyvendinimo ir žmogaus teisių teisės standarto užtikrinimo bei efektyvesnės žmogaus teisių teisės apsaugos ir kovos su korupcija idėjų sklaidos. Požiūris į korupciją per žmogaus teisių teisės prizmę nesukelia kliūčių taikyti egzistuojančių baudžiamųjų priemonių kovos su korupcija kelyje, veikiau suteikia naują požiūrio kampą, jau egzistuojančių baudžiamųjų poveikio priemonių turinį ir jų taikymą papildo.
3. Pagrindiniai kovos su korupcija mechanizmai – Europos Tarybos valstybių grupė prieš korupciją („GRECO“), Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros

organizacijos („EBPO“), Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją peržiūros mechanizmas – šalia egzistuojančių tarptautinių susitarimų, yra vieni antikorpucinių standartų įgyvendinimo pamatų bei paskata diegti gerąsias pasaulines praktikas bei standartus viešosios politikos srityje, padedanti identifikuoti nacionalinių kovos su korupcija priemonių trūkumus bei pateikiant rekomendacijas ir ekspertinę paramą, skatinančią imtis būtinų teisinių, institucinių ar praktinių reformų kovos su korupcija kelyje. Kovos su korupcija mechanizmai koncentruojasi į kovą su korupcija, bet kartu netiesiogiai daro teigiamą pokytį ir žmogaus teisių padėties gerinimo kontekste, kadangi neįmanoma užtikrinti asmenų apsaugos nuo korupcijos be lygiagrečiai egzistuojančios žmogaus teisių teisės apsaugos. Jungtinių Tautų Konvencijoje prieš korupciją, kaip viename kovos su korupcija mechanizmu, pagrindinis dėmesys yra skiriamas tarptautiniam bendradarbiavimui, korupcijos prevencijai bei koordinuotai antikorpucinei politikai apskritai. Visgi, norint antikorpuciniais mechanizmais teigiamai pakreipti ir žmogaus teisių teisės apsaugos kryptį, yra būtina nuoroda į konkretų žmogaus teisių teisės pažeidimą, korupcijos, kaip abstraktus reiškinių, identifikavimas nėra pakankamas, o valstybių atsakomybė kyla tik įrodant ryšį tarp asmens, korupcinės veikos bei korupcinės veikos patekimo į valstybės nurodymų ribas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktai:

- 1) Statute of the International Court of Justice. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf>.“
- 2) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
- 3) Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704.
- 4) Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.
- 5) Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.
- 6) Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
- 7) Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5733.
- 8) Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.
- 9) Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.
- 10) Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>>.”
- 11) Konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius. Teisės aktų registras, 2017, Nr. 11183.

2. Lietuvos Respublikos įstatymai:

- 12) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
- 13) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
- 14) Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 57-2297.

3. Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai:

- 15) Europos Komisijos 2011 m. birželio 6 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Kova su korupcija Europos Sąjungoje“. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per

interneta:

<<https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2011237%202011%20INIT>>.“

- 16) Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui. Europos Sąjungos dalyvavimas Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) veikloje, 2012. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/ed6c0f24-8141-424e-aeae-85c66ef4d326>>.“
- 17) Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012–2016 m., 2012. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0286:FIN:LT:HTML>>.
“
- 18) Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2015, Nr. XII-1537.

II. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO NUTARIMAI

- 19) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas “dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
- 20) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 metų lapkričio 20d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

III. SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Spausdintinės monografijos, kitos knygos bei jų dalys:

- 21) JOVAIŠAS. K., kiti. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis, Vilnius, 2000 m.
- 22) JUSTICKIS, V. Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.

- 23) ŽALIMIENĖ – ŽALTAUSKAITĖ, S., kiti. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas supra ir nacionaliniu lygmenimis. Vilnius, 2019. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2019/10/LExxx_2019_ES_pagrindiniu_teisiu_chartijos.pdf>.”
- 24) JOHNSTON, M., HEIDENHEIMER, A., J. Political Corruption. Concepts and Contexts. 2001.
- 25) CARR, I. Fighting Corruption Through Regional and International Conventions: A Satisfactory Solution. European Journal of Crime. Criminal Law and Criminal Justice. 2007.
- 26) CHOWDHURY, A. R., HOSSAIN, M. An Introduction to International Human Rights Law, Brill, 2010.

2. Straipsniai iš žurnalų ir kitų spausdintinių tęstinių leidinių:

- 27) RAUDONIENĖ, A. Korupcijos kategorijų analizė. Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33).
- 28) ŽALIMAS, D. SSRS okupacijos žalos atlyginimo įstatymas tarptautinės teisės normų kontekste. Jurisprudencija. 2006, Nr. 10 (88).
- 29) GAVELIS, V. Korupcijos klasifikacija ekonominių santykių kontekste. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Vilnius, 2010.
- 30) LIMANTĖ, A., LIMANTAS, M. Užsienio pareigūno samprata EBPO konvencijoje dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu tarptautiniuose verslo sandoriuose. Teisė. 2017, Nr. 104.
- 31) CATTERBERG, G., MORENO, A. The Individual Bases of Political Trust: Trends in New and Established De-mocracies. International Journal of Public Opinion Research, 2005, 18(1).
- 32) Transparency International. Corruption and Human Rights. Making the Connection. 2009. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b6540f0b64974000b10/humanrights-corruption.pdf>>.“
- 33) ADUGNA GEBEYE, B. Corruption and Human Rights. Exploring the Relationships. [Interaktyvus]. Jigjiga University, 2012. [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.du.edu/korbel/hrhw/workingpapers/2012/70-gebeye-2012.pdf>>.”

- 34) WOUTERS, J., RYNGAERT, C., CLOOTS, S. The international legal framework against corruption, achievements and challenges. 2013. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/2971/2c8d0e24de6aa1d36c984f32979fb61e3cfa.pdf?_ga=2.126949454.275523681.1586540543-562576898.1586540543>.”
- 35) MURRAY, M., SPALDING, A. Freedom from Official Corruption as a Human Right. 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Murray-and-Spalding_v06.pdf>.”
- 36) PETERS, A. Corruption as a Violation of International Human rights. The European Journal Article of International Law, Vol 29. No 4., 2019.
- 37) VASAK, K., Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. Human Rights Review, 2019.
- 38) KAUFMANN, D. Human Rights. Governance and Development: An empirical perspective. 2006. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.worldbank.org/devoutreach/october06/article.asp?id=382>>.”
- 39) Corruption as a Threat to Human Rights. A Proposal for Reform of the International Corruption Legal Regime, 2008. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.duo.uio.no/handle/10852/22761>>.”
- 40) PETERS, A. Corruption and Human Rights, 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2635443>.“
- 41) HUSSMANN, K. Anti-Corruption policy making in practice. What can be learned for the implementation of Article 5 of UNCAC Bergen, 2007. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.u4.no/publications/anti-corruption-policy-making-in-practice-what-can-be-learned-for-implementing-article-5-of-uncac>>.”
- 42) PRASAD, D., EECKELOO, L. Corruption and Human Rights. 2019. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Corruption_and_HR.pdf>.”

IV. KITI ŠALTINIAI

- 43) Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, 1789. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/12/zmogaus-teises.pdf>>.“

- 44) Constitution of the Federal Republic of Nigeria, 1999. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<http://www.nigeria-law.org/ConstitutionOfTheFederalRepublicOfNigeria.htm>>.”
- 45) Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą:
<https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>.“
- 46) Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. 2001. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą:
<https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>.“
- 47) 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:<<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/4a61aa68-e9b3-4134-8325-53d46fd10848/language-lt>>.”
- 48) 2008 m. rugsėjo 25 d. Tarybos sprendimas dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją sudarymo Europos Bendrijos vardu (2008/801/eb). [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008D0801>>.“
- 49) 2010 m. gegužės 10 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo galutinis sprendimas Rantsev prieš Kiprą ir Rusiją, ieškinys Nr. 25965/04.
- 50) Jungtinių Tautų Konvencijos prieš korupciją įgyvendinimo peržiūros paralelinė ataskaita: Lietuva. 2011. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:
<https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/jt_konvencija_pries_korupcija_paraleline_ataskaita_final-1.pdf>.“
- 51) Final report of the Human Rights Council Advisory Committee on the issue of the negative impact of corruption on the enjoyment of human rights, A, HRC, 28, 73. 2015. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://www.refworld.org/docid/550fef884.html>>.“
- 52) ANAEDOZIE, F. A Critical Analysis of Grand Corruption with Reference to International Human Rights and International Criminal Law: The Case of Nigeria. Doctoral thesis, 2017. doi:10.21427/D7V983.
- 53) Global corruption barometer Africa 2019. Citizens' views and experiences of corruption. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:

- https://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Publications%20conjointes/partenaires/ab_r7_global_corruption_barometer_report.pdf>.“
- 54) Global corruption barometer Latin America & The Caribbean 2019. Citizens' views and experiences of corruption. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/files/content/pages/2019_GCB_LatinAmerica_Caribbean_Full_Report.pdf>.“
- 55) Global corruption barometer Middle East & North Africa 2019. Citizens' views and experiences of corruption. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: https://www.transparency.org/files/content/pages/2019_gcb_mena_report_en.pdf>.“
- 56) Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/zmogaus-teises/zmogaus-teisiu-konvencijos-ir-pranesimu-rengimas/jungtiniu-tautu-tarptautinis-pilietiniu-ir-politiniu-teisiu-paktas>>.”
- 57) Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 2 d.], prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/default/lt/ekonomine-diplomatija/lietuva-tarptautinese-ekonominese-organizacijose/ebpo>>.“
- 58) Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.stt.lt/administracine-informacija/tarptautinis-bendradarbiavimas/tarptautines-organizacijos/4948>>.”
- 59) Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/prokuraturos-aktualijos/valstybiu-priekorupcija-grupe-greco-teigiamai-ivertino-pokycius-prokuroru-korupcijos-prevencijos-srityje/6584>>.“
- 60) Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://tm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/tarptautbendrad/bendradarbiavimas-su-tarptautinemis-organizacijomis>>.“
- 61) Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <https://tzz.lt/k/korupcija/>>.“ [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.].

- 62) Prieiga per internetą: <<https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/K/korupcija>>.”
[žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.].
- 63) Prieiga per internetą: <<http://avv.stt.lt/VADOVAS/4-Korupcijos-samprata>>.“
[žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.].
- 64) Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/05/30/vz-paaiskina-kas-yra-ebpo-kurios-nare-tampa-lietuva>>.“ [žiūrėta 2020 m. sausio 11 d.].
- 65) Anti-Corruption Resource Centre. Corruption Glossary. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.org/glossary/term/corruption>>.“
- 66) Council of Europe. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco>>.“
- 67) Humans Rights Watch. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.], prieiga per internetą: <<https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nigeria-0>>.“
- 68) United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. [Interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>>.

SANTRAUKA

Korupcijos reiškinytis yra kompleksiškas, todėl negalėtume išskirti vienodo universalaus korupcijos apibrėžimo. Nacionaliniuose šaltiniuose dažniausiai įtvirtintos korupcijos formos yra kyšininkavimas, prekyba poveikiu ir papirkimas. Tarptautinės teisės šaltiniuose korupcija yra apibrėžiama plačiau, išryškinant piktnaudžiavimo, įgaliojimų viršijimo faktą. Žinomiausios korupcijos klasifikacijos yra jos vertinamas kiekybiniais kriterijais, išskiriant korupcijos formas, priklausomai nuo subjektų priimamų sprendimų tipo, bei išskiriant korupcijos formas, priklausomai nuo visuomenės tolerancijos masto atitinkamoms skirtingo intensyvumo korupcinėms veikoms.

Esminė žmogaus teisių teisės idėja yra visapusiškas bei nuoseklus kiekvieno asmens teisių bei laisvių gerbimas. Žmogaus teisių teisės samprata yra įtvirtinta tarptautiniuose žmogaus teisių teisės dokumentuose – Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir kituose. Korupcija trukdo nacionaliniam kultūriniam, socialiniam, politiniam, teisiniam vystymuisi, o ten, kur korupcija yra smarkiai paplitusi sistemos dalis, žmogaus teises užtikrinti, gerbti ir apsaugoti yra labai sudėtinga. Dėl to yra svarbu atrasti teisinį ryšį tarp korupcijos ir žmogaus teisių teisės pažeidimų ir tų pažeidimų daromo neigiamo poveikio asmenims naudotis savo teisėmis bei laisvėmis. Visgi, žmogaus teisių įstatymai neapima teisės būti laisvam nuo korupcijos, o kovos su korupcija tarptautinės sutartys aiškiai neapima žmogaus teisių teisės apsaugos mechanizmų.

Pagrindiniai kovos su korupcija mechanizmai koncentruojasi į kovą su korupcija, padedant identifikuoti nacionalinių kovos su korupcija priemonių trūkumus bei pateikiant rekomendacijas ir ekspertinę paramą, skatinančią imtis būtinų teisinių, institucinių ar praktinių reformų kovos su korupcija kelyje. Pagrindiniai kovos su korupcija mechanizmai kartu netiesiogiai daro teigiamą pokytį žmogaus teisių padėties gerinimui, nes žmogaus teisių teisės apsauga ir kova su korupcija yra abipusiškai paveikios. Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją yra vienas esminių kovos su korupcija mechanizmų, o šiame dokumente pagrindinis dėmesys yra skiriamas tarptautiniam bendradarbiavimui, korupcijos prevencijai bei koordinuotos antikorupcinės politikos vykdymui. Norint pagerinti žmogaus teisių standartų laikymąsi ir korupcijos kontrolę, būtina korupcijos ir žmogaus teisių teisės tarpusavio integracija.

SUMMARY

„Corruption as a Violation of International Human Rights“

The phenomenon of corruption is complex, so we could not single out an universal definition of corruption. The most common forms of corruption in national sources are bribery, trading in influence and bribery. In the sources of international law, corruption is defined more broadly, highlighting the fact of abuse of power. The best-known classifications of corruption are its assessment by quantitative criteria, distinguishing forms of corruption depending on the type of decisions made by its subjects, and distinguishing forms of corruption depending on the degree of public tolerance for respective acts of corruption and the intensity of it.

The fundamental idea of human rights law is full and consistent respect for the rights and freedoms of every individual. The concept of human rights law is enshrined in international human rights instruments - the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and others. Corruption hinders national cultural, social, political, legal development, and where corruption is a widespread part of the system, it is very difficult to ensure, respect and protect human rights. It is therefore important to find a legal link between corruption and violations of human rights law and the negative impact of those violations on individuals' exercise of their rights and freedoms. However, human rights law does not include the right to be free from corruption, and international anti-corruption treaties explicitly do not include mechanisms for the protection of human rights.

The main anti-corruption mechanisms focus on the fight against corruption, helping to identify shortcomings in national anti-corruption measures and providing guidance and expert support to encourage the necessary legal, institutional or practical reforms along the way. Together, the main anti-corruption mechanisms indirectly make a positive difference to the improvement of the human rights situation, as the protection of human rights and the fight against corruption are mutually reinforcing. The United Nations Convention against Corruption is one of the key mechanisms in the fight against corruption, and this document focuses on international cooperation, the prevention of corruption and the implementation of a coordinated anti-corruption policy. The integration of corruption and human rights law is essential to improve compliance with human rights standards and the control of corruption.